

Economisch-Statistische Berichten

De blik vooruit

★

In memoriam
Prof. Mr. J. G. Koopmans

★

Dr. A. Treep
De interne financiering
in het licht der structuur-
veranderingen bij de onderneming

★

Mr. R. Straatsma
Keuring voor pensioenfondsen?

★

J. de Wit
De ziekenfondspremie en het couponstelsel

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

44e JAARGANG

No. 2165

WOENSDAG 7 JANUARI 1959

Belangrijke prijsvraag.

De Nederlandse Orde van Accountants heeft ter gelegenheid van haar tweede lustrum een prijsvraag uitgeschreven, waarbij van de deelnemers wordt gevraagd:

Het aangeven van oplossingen voor de vraag op welke wijze een doelmatige vereenvoudiging zou kunnen worden bereikt van de administratieve en formele voorschriften, waarmede het bedrijfsleven in verband met de uitvoering van de sociale verzekeringswetten is belast, een en ander onder handhaving van de materiële positie van de verzekerde.

Deelneming staat voor een ieder open.

Inzendingen worden beoordeeld door een jury, bestaan uit:

Prof. Mr. J. J. M. van der Ven, voorzitter
Prof. Mr. N. E. H. van Esveld
Prof. Mr. W. F. de Gaay Fortman.

Een toelichting op deze prijsvraag, en verder van belang zijnde gegevens worden op aanvraag toegezonden door het secretariaat van de Nederlandse Orde van Accountants, Prinsengracht 721, Amsterdam, C.

ARAMCO OVERSEAS COMPANY

The Hague, has an opening for a

FINANCIAL ASSISTANT

This position performs analysis and staffwork on financial problems involving such matters as foreign exchange regulations, economic conditions and banking and insurance operations in Europe, the Sterling area and the Middle East and assists in the administration of the Company's financial activities in these areas.

Requirements: University education or equivalent.
At least five years varied experience in banking or finance.
A fluent knowledge of the English language.
Knowledge of French or German desirable but not essential.

Write full details in English to ARAMCO OVERSEAS COMPANY, Personnel Department, Laan van Meerdervoort 55, The Hague.

ORGANISATIEBUREAU TE AMSTERDAM

vraagt

EEN ECONOOM

Voor aangeboden functie, waarin in groepsverband opdrachten ter verbetering van organisatie en efficiency worden uitgevoerd, wordt vereist:

enige ervaring in het bedrijfsleven; de voorkeur wordt gegeven aan hen, die het doctoraal tentamen wiskundige statistiek hebben afgelegd.

Geboden wordt:

- een afwisselende interessante werkkring;
- salaris in overeenstemming met capaciteiten.

Sollicitatiebrieven met beschrijving van levensloop en ervaring te richten onder no. 7502 aan Holdert & Co. N.V., Sarphatistraat 75, Amsterdam.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam*

*Financiering van invoer,
uitvoer en transit*

Alle assurantiën

*Beleggingen en
vermogensbeheer*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.
Telefoon redactie: 0 1800-52939. Administratie: 0 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers • 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam 6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De blik vooruit

De Nederlandse economie heeft haar evenwicht hervonden. Internationaal moge het beeld nog niet volkomen duidelijk zijn, toch lijkt ook elders vaste grond bereikt. De recessie is, naar het schijnt, opnieuw beperkt gebleven. De Regeringen hebben hun best en de built-in stabilizers hun werk gedaan, waarbij een zeker onderling verband niet behoeft te zijn uitgesloten. De kans op nieuwe opgang ligt in het verschiet. Na tien jaar weinig onderbroken vooruitgang bevestigt dat ons vertrouwen in de huidige structuur der Westerse maatschappij.

Niet voldoende echter om terugziend naar het verleden op deze jonge lauweren te rusten. De afgelopen jaren nopen meer dan ooit ons rekenschap te geven van het tempo en de regelmaat, waarmee de vooruitgang zich kan voltrekken. De sluipende inflatie is ons grote onopgelost gebleven probleem. Zij forceert ongezonde groei en leidt tot schokken in de ontwikkeling, die het gevaar van ernstiger onderbrekingen met zich brengen. Na de jongste ook relatief excessieve conjunctuur zou dat in ons land het geval zijn geweest zonder de verheugende soliditeit van onze export. De reserve aan concurrentiekracht, in de eerste na-oorlogse jaren gekweekt, bleek nog niet op, doch zij werd wel aangetaast. Een ongewijzigde herhaling van de periode 1954-1957 dient dan ook te worden vermeden. Opnieuw staan grote investeringen voor de deur, materieel en geestelijk, die ons in en buiten de Euromarkt op peil moeten doen blijven. Een nieuwe tijd schept een nieuwe levensstijl en stelt nieuwe sociale eisen. Ons dicht groeiende land vraagt een infrastructuur van haast gigantisch formaat. Gebrek aan evenwicht in dit geheel roept onverbiddelijk inflatie op en het gevaar van afglijden met immer ongewisse afloop.

Een actuele plaats nemen in dit verband de subsidies in, zowel agrarisch als wat de woningbouw betreft. Bij stijging van prijzen en lonen stijgen zij niet slechts mee, zij accelereren de algemene tendens. De poging immers hen binnen redelijke grenzen te houden, leidt tot compensatieloonrondes, die het effect der in een dergelijke periode normale welvaartsloonrondes versterken. Het kostenpeil verwijderd zich van de produktiviteit, een spiraalbeweging zet in, die monetair noch voldoende noch tijdig kan worden bestreden en die dus prijsstabilisatie en uiteindelijk drastischer maatregelen uitlokt. Het ware lichtzinnig erop te rekenen, dat de export zich desondanks steeds zo goed zal

houden. Een continue vooruitgang is slechts verzekerd, wanneer men mede in de prijs- en loonvorming zelf de voorwaarden voor stabiliteit verankert en aldus de geldontwaarding stuit.

Die continuïteit is niet minder dan van het nationale, afhankelijk van het internationale economische beleid. In het recente verleden is in dit opzicht baanbrekend werk verricht. Het is de grote verdienste van het integratiestreven, dat het de dead-lock op het gebied der tarieven heeft verbroken. Nieuwe vormen waren daarvoor nodig. De internationale handel moet nu echter de kans krijgen zijn vleugels niet anders maar breder uit te slaan. De Westeuropese integratie bereikt slechts haar volkomen zin in het streven naar een groter doel. Dat dus niet een clubgeest van supranationaal gewijden te zeer over ons vaardig worde. Met enige verbazing heeft men, terwijl de schoten op de maan ons in de oren klonken, het gedelibereer over minimale of allerminimaalste oplossingen tot verbreding van de integratie-opzet kunnen gadeslaan.

Er is wat dit betreft geen aanleiding tot berusting. De integratie moet nu met volharding worden doorgezet. Zij is het grote middel om aan de moderne techniek economisch draagwijdte te geven. Doch in het isolement zal nimmer de kracht der Gemeenschappelijke Markt liggen. Daarvoor is de economische samenhang van het Westen sedert Colbert te groot geworden. Haar openheid moet meer zijn dan een woord. En naar Rome liepen altijd meerdere wegen. De kans bestaat, dat de verruiming der externe convertibiliteit aan de wereldhandel een extra prikkel geeft en de wederzijdse afhankelijkheid temeer zal onderlijnen. Doch slechts wanneer zij in de handelspolitieke sfeer haar reflex en niet haar neutralisering vindt.*

De eenheid van het Westen ontbeert nog steeds te zeer de vrijheid over en weer, die haar basis is. Het groeitempo der grote oostelijke blokken behoeft ons slechts te verontrusten, voor zover wij niet de consequenties aandurven van onze eigen leuzen. En in het economische ligt het trefpunt. Ook op politiek gebied werken internationaal en van verschillende soort de built-in stabilizers, zij het knarsend en vaak zenuwslpend. Wenden zij ook nieuwe gevaren af, dan ligt de duurzaamheid der Westerse maatstaven meer dan ooit in het vermogen van onze economische organisatie aan de techniek haar maximale kans te geven.

*s-Gravenhage.

G. BROUWERS.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De blik vooruit, door Prof. G. Brouwers	3	Boekbespreking:	
In memoriam Prof. Mr. J. G. Koopmans	4	Dr. G. H. J. Abeln: De vrijhandelszone als economische integratievorm voor West-Europa, bespr. door Dr. N. Franken	16
De interne financiering in het licht der structuurveranderingen bij de onderneming, door Dr. A. Treep	5	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gaus ..	17
Keuring voor pensioenfondsen? door Mr. R. Straatsma	10	Notities:	
De ziekenfondspremie en het couponstelsel, door J. de Wit	13	Schoolgelden van „public schools”	9

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

IN MEMORIAM

Prof. Mr. J. G. KOOPMANS

(9 augustus 1900—25 december 1958)

Aan de kring van redactie- en oud-redactieleden van „E.-S.B.” is door het overlijden van Prof. Mr. J. G. Koopmans op de avond van de kerstdag weer een vriend ontvallen.

In 1929 publiceerde hij zijn eerste „E.-S.B.”-artikelen, over de stabilisering van het prijsniveau. Het onderwerp is evenzeer typerend als het feit dat het meteen een artikel in twee delen werd. Zijn ontzagwekkende analytische scherpte, gepaard aan een intense toewijding aan het probleem dat hem bezig hield, maakten dat elk werkstuk dat hij onderhanden had uitdijde. Juist zijn scherpzinnigheid, die in elke opkomende gedachte een reeks variatiemogelijkheden zag die nauwkeurig moest worden aangegeven en afgesneden — werkte hij op zijn befaamde werkcolleges ook niet bij voorkeur met meer-dimensionale modellen —, maakte het schrijven voor hem tot een heksentoer. Was eenmaal het manuscript gereed, zo dat een geschouwd lezer in de wolken was over de bereikte graad van helderheid en doordringingsvermogen, dan bracht Prof. Koopmans hem zelf weer op aarde terug. Rode, blauwe en groene aantekeningen, elk met hun eigen in kleine lettertjes aangegeven betekenis, maakten opeenvolgende drukproeven onherkenbaar. En altijd had hij gelijk; de tekst was weer een graadje nauwkeuriger en ondubbelzinniger geworden, een onverwacht perspectief met enkele woorden ingevoegd.

Zo is elk stuk dat hij schreef ontstaan, ook de indrukwekkende reeks artikelen die sinds 1929 de „E.-S.B.” heeft gesierd. In de jaren dertig refereert hij op grond van zijn werkkring bij de Internationale Kamer van Koophandel regelmatig over internationale economische problemen, waarbij het monetaire-aspect, dat hij met grote wetenschappelijke originaliteit had behandeld in zijn „Zum Problem des neutralen Geldes”, voortdurend terugkwam. Kort voor zijn benoeming tot hoogleraar aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool in 1939 ontstond een directer band met het Nederlandsch Economisch Instituut, doordat hij gedurende enige maanden de redactie van het Economisch-Statistisch Maandbericht op zich nam. Het ontving de volle kracht die hij aan elk intellectueel probleem gaf. De toenmalige groep van jongere medewerkers kan zich thans met moeite voorstellen dat deze geestelijke marathon, waar men toch met trots aan deelnam, maar enkele maanden heeft geduurd.

Na de meidagen van 1940 voegde Prof. Koopmans zich als directeur en lid van de commissie van redactie geheel bij het N.E.I., in nauwe samenwerking met Prof. Dr. N. J. Polak, die hij zeer genegen was. Ziekte, mede een gevolg van de veelheid van taken die hij, ook door de gevangenschap van Prof. Mr. P. Lieftinck, op zich had genomen, dwong hem midden in de oorlog zich wat terug te trekken. Op grond daarvan ook werd het directeurschap van het N.E.I. na de oorlog niet opnieuw opgenomen. Maar de nauwe persoonlijke banden en de belangstelling voor het werk bleven, ook na zijn vertrek naar Amsterdam in 1954.

De duur van de officiële banden blijkt, nu de data er staan, betrekkelijk kort te zijn geweest. Het tekent zijn persoonlijkheid, naar intensiteit en naar trouw, dat allen die bij ons met hem samenwerkten zich over deze data verbaasden. Wij hebben het gevoel gehad van een blijvend contact, omdat elke ontmoeting, waarschijnlijk ook door zijn feilloos geheugen, de gehele persoonlijkheid terug deed vinden. Bij een voortdurend behoud van zijn indringingsvermogen, verbreedde hij, daartoe gedrongen door zijn behoefte om het land te dienen, de kring der problemen waaraan hij zich gaf. Onmiddellijk na de oorlog kwamen de artikelen over de kapitaalschaarste, zoals hij ook, mede emotioneel gedreven, de gevolgen van de watersnood aan de orde stelde. Dan weer, eveneens in 1953, in koele analytische scherpte het meesterstuk over het prijsindexcijfer.

Zijn werk wetenschappelijk te waarderen vraagt een andere plaats en een diepere bezinning. Wij herdenken hier in genegenheid een trouw vriend.

Bij de grote ondernemingen heeft zich een tweetal ingrijpende structuurveranderingen voltrokken, t.w. de ongebreidelde prijsconcurrentie heeft plaats gemaakt voor een min of meer gereguleerd marktevenwicht en de interne financiering is belangrijker geworden ten opzichte van de externe financiering, terwijl bij de externe financiering de institutionele beleggers als aanbieders van risicodragend kapitaal een steeds grotere rol gaan spelen. Deze structuurveranderingen hebben ertoe geleid, dat de leiders der grote ondernemingen veel onafhankelijker zijn geworden dan voorheen het geval was. Een der wezenskenmerken van de moderne industriële onderneming is, dat zij onderworpen is aan de ijzeren wet van de gedwongen continuïteit. Gezien in het licht hiervan heeft een deel van de ingehouden winst geen winst karakter doch vertegenwoordigt, als noodzakelijke uitgavenpost om de positie van de onderneming in de toekomst veilig te stellen, een structureel kostprijsselement. Het is gewenst, bij de beoordeling van de omvang van de winsthouding, hier rekening mede te houden.

De interne financiering in het licht der structuur- veranderingen bij de onderneming

Structuurveranderingen.

Eén der meest karakteristieke ontwikkelingen in onze maatschappij is het steeds sterker op de voorgrond treden van de institutionele trekken bij de organisatievormen. Vrijwel op elk terrein ontwaart men dat, door het massale karakter der organisaties enerzijds en de toenemende specialisatie daarvan anderzijds, een steeds verdergaande delegatie van bevoegdheden zich voltrekt in die zin, dat de mandataris de plaats inneemt van de oorspronkelijke eigenaar of rechthebbende.

Bij de factor arbeid ziet men dit verschijnsel doordat de vakverenigingen een eigen leven hebben gekregen. Bij de factor kapitaal ligt het vermogensbeheer door de groei der institutionele beleggers steeds meer in handen van de leiders dier instellingen, die de beleggingskeuze uit hoofde van hun mandaat voor de deelnemers bepalen. Daar waar de produktiefactoren worden gecombineerd, te weten in de onderneming, ligt de feitelijke macht niet meer in handen van de eigenaars, c.q. de aandeelhouders, doch is zij overgegaan naar het bestuur. In de overheids sfeer, waar men altijd via het mandaat heeft moeten werken, heeft weliswaar geen principiële verandering plaatsgevonden, maar wel is in de praktijk de positie der uitvoerende macht door de grotere invloed van de overheid op het economisch leven aanzienlijk versterkt.

Beperken wij ons tot de structuurveranderingen, die zich bij de grote ondernemingen hebben voltrokken vanuit de gezichtshoek der institutionele ontwikkeling, dan blijken deze dusdanig ingrijpend te zijn, dat het woord revolutie bijna niet is te vermijden.

Deze structuurveranderingen zijn in de literatuur uitvoerig geanalyseerd. Kort samengevat komen deze betogen hierop neer, dat terwijl aanvankelijk de kringen van eigenaars en bestuurders van een onderneming praktisch samenvallen, met de opkomst van het effectenwezen en het beursverkeer de mogelijkheid ontstaat als het ware op anonieme wijze deel te nemen in tal van ondernemingen. Deze ondernemingen worden zo groot, dat de benodigde kapitalen niet meer door de oorspronkelijke kapitaalverschaffers kunnen worden opgebracht, zodat zij wel gedwongen waren een beroep te gaan doen op het

beleggende publiek. Deze spreiding wordt nog versterkt door de grote mogelijkheid tot risicospreiding die het effect biedt. Naarmate deze tendens zich voortzet, ontstaat een steeds grotere afstand tussen de aandeelhouders, wier interesse vrijwel uitsluitend uitgaat naar het financiële resultaat, en het bestuur der onderneming. Steeds sterker komt de feitelijke macht te liggen in handen van de beheerders, die als aandeelhouder veelal slechts een beperkt belang bij de onderneming hebben.

Het optreden van de nieuwe kaste van machthebbers, de beheerders of „managers”, is op sensationele wijze beschreven door J. Burnham ¹⁾ in zijn gerucht makend boek: „The managerial revolution”, dat, hoe aanvechtbaar ook in sommige conclusies, toch een grote kern van waarheid bevat. Op meer wetenschappelijk verantwoord niveau is dit thema behandeld door Amerikaanse auteurs als Galbraith ²⁾ en Berle ³⁾. Ook zij wijzen erop, dat de grote onderneming in sterke mate een eigen leven is gaan leiden, als het ware los van de aandeelhouders; wat overigens niet betekent, dat de belangen der aandeelhouders uit het oog worden verloren. Wel kan men echter stellen, dat door de gewijzigde optiek van het bestuur de aandeelhouders slechts dan aan hun trek komen voor zover het belang van de onderneming daarmee is gediend.

De machtspositie van het bestuur is niet alleen vergroot doordat de aandeelhouders zich als anonieme massa tamelijk passief gedragen, doch is eveneens aanzienlijk versterkt ten gevolge van het concentratieverschijnsel en de daaruit voortvloeiende gewijzigde inzichten op het gebied van de prijspolitiek en de financieringspolitiek.

Ten gevolge van het concentratieverschijnsel worden tal van bedrijfstakken min of meer beheerst door een beperkt aantal grote ondernemingen. De moderne technieken op het gebied van de marktanalyse, de kostprijscalculatie en de budgettering hebben tot een veel scherper inzicht geleid in de marktontwikkeling dan waarover men

¹⁾ J. Burnham: The managerial revolution, New York 1945.

²⁾ J. K. Galbraith: American capitalism: the concept of countervailing power, Boston 1952.

³⁾ A. Berle: The twentieth century capitalist revolution, London 1955.

vroeger beschikte. De bedrijfsleiding wordt in haar politiek tegenwoordig steeds meer door de „planning” op langere termijn beïnvloed; waardoor bij de particuliere ondernemingen een dirigistisch element waarneembaar wordt, dat met name van grote invloed is op de prijsvorming en de financiering.

De stelling, dat onze Westerse maatschappij een mengvorm is, d.w.z. een verkeerseeconomie, waarbij elementen van centraal geleide economie op diverse punten waarneembaar zijn, behoeft in zoverre aanvulling, dat de dirigistische elementen niet uitsluitend van de overheid uitgaan doch dat overal daar waar „planning” op langere termijn een belangrijke factor is geworden (en bij welke grote onderneming is dat niet het geval) ook een zekere dirigistische invloed van het bedrijfsleven zelf uitgaat. De grote ondernemingen hebben zich ontwikkeld tot centraal geleide eenheden geënt op de verkeerseeconomie, hetgeen des te sterker waarneembaar is naarmate de marktfiguur die van het oligopolie dichter benadert.

De prijspolitiek wordt thans onder een andere hoek gezien; zij is veeleer gericht op een zekere prijsstabilisatie. Men tracht de wilde rivier van de prijsvorming te kanaliseren door met behoud van de stroom scherpe niveauverschillen te voorkomen. Overal daar waar de markt vormtendeert naar het oligopolie uit de concurrentie zich bovenal als een machtsrijd om het evenwicht tussen vraag en aanbod te verzekeren, waarbij in de strijd om het marktaandeel de prijsconcurrentie zich binnen veel nauwere grenzen beweegt dan vroeger het geval was. Een ouderwetse prijzenrijd wordt thans uit de weg gegaan; zij wordt noch door de onderneming, noch door de werknemer, noch door de overheid meer gewenst. De sociale gevolgen van een prijzenslag op leven en dood tussen mammouth-ondernemingen zijn zonder meer fataal, terwijl door de kapitaalsintensiviteit dier bedrijven een dergelijke prijzenrijd ook niet meer kan leiden tot een sanering binnen een te overziene termijn. Het enige effect daarvan is een zinloze kapitaalsvernietiging op grote schaal.

Wanneer men bedenkt, dat volgens Amerikaanse onderzoekingen in de Verenigde Staten 60 à 70 pCt. van de industrie, gemeten op basis van de activa dezer ondernemingen, wordt beheerst door deze zgn. „concentrates”, dan wordt wel duidelijk dat zeer diep ingrijpende wijzigingen zijn opgetreden ten opzichte van het klassieke patroon. De ongebreidelde prijsconcurrentie heeft plaatsgemaakt voor een min of meer gereguleerd marktevenwicht, waarbij overigens de strijd om het marktaandeel en de kwaliteitsconcurrentie niets van hun scherpte hebben verloren. In de Verenigde Staten, waar ondernemersafspraken door de scherpe anti-trustwetten zijn verboden, komt dit marktevenwicht spontaan tot stand als gevolg van de gewijzigde inzichten in de marktstrategie, waarbij men zich uit welbegrepen eigenbelang aan dezelfde spelregels houdt. Dat door deze ontwikkeling en de daaruit voortvloeiende marktstrategie op langere zicht de machtspositie der leiders der grote ondernemingen is versterkt is zonder meer duidelijk.

Een tweede factor, die de leiders der grote ondernemingen veel onafhankelijker heeft gemaakt dan voorheen het geval was, is de groeiende betekenis die aan de zgn. interne financiering moet worden toegekend. Er bestaat een direct verband tussen de hierboven geschetste structurele wijziging in de prijspolitiek en de interne financiering, in die zin dat in het kader der algemene strategie en planning ook de omvang van de interne financiering een vrij redelijk te

bepalen grootheid is geworden, waardoor tevens de kapitaalsgeneratie der onderneming een vast onderdeel der financiële planning is gaan vormen. Een belangrijk deel der benodigde kapitalen wordt tegenwoordig door de ondernemingen zelf gevormd door een deel van de winst in het bedrijf te houden. Hierdoor is het aantal gevallen dat door de onderneming een beroep op de kapitaalmarkt moet worden gedaan niet onaanzienlijk verminderd. Ook dit versterkt wederom de onafhankelijkheid van de beheerders. Het zijn de leiders der onderneming, die voor zover de winst niet wordt uitgekeerd de investeringskeus voor de aandeelhouders doen.

Omvang der interne financiering.

Van oudsher hebben ondernemingen een zeker deel van de winst ingehouden, teneinde in slechte tijden over zekere reserves te kunnen beschikken. Hierdoor nam het draagvlak der eigen middelen toe, zodat men bij een verminderde rentabiliteit van het in totaal werkzame kapitaal toch nog een redelijk percentage dividend kon uitkeren, respectievelijk in geval van verlies aantasting van het nominale kapitaal kon voorkomen. Van bewuste kapitaalvorming door de onderneming is echter in dat stadium nog geen sprake. Ook in de tweede fase is dit nog niet het geval. Onder invloed van de drastische wijzigingen in het prijsniveau als gevolg van de eerste wereldoorlog werd het percentage van de winst dat werd ingehouden geleidelijk verhoogd, hetgeen min of meer op gevoel geschiedde. Pas later, nadat Schmidt een embryonale vervangingswaardeleer uitwerkte, die tot een gesloten systeem werd uitgebouwd door Polak en Limperg, kwam de theoretische rechtvaardiging. Toen pas werd duidelijk dat de op basis der ouderwetse koopmansboekhouding berekende winst niet identiek was aan de bedrijfseconomische winst van een industrieel bedrijf met zijn gedwongen continuïteit. Als bedrijfseconomische winst kan slechts worden beschouwd het saldo van opbrengsten en de kosten, waaronder uiteraard de afschrijvingen, op basis van de vervangingswaarde.

In tijden van dalende geldwaarde zijn de kosten op basis van de historische kostprijs uiteraard altijd lager dan op basis van vervangingswaarde. Voor zover de administratie niet op moderne leest was geschoeid, bevatte de winst dus altijd een element van schijnwinst. In werkelijkheid is dit een kostenelement zodat dit deel van de „winst” niet uitkeerbaar was. Voor zover de ingehouden „winst” het element schijnwinst niet overtrof, was dus van interne financiering nog geen sprake en moest men deze inhouding niet anders zien dan een noodzakelijke maatregel om het in de onderneming gestoken kapitaal intact te houden. Ondanks het feit, dat de vervangingswaardeleer steeds verder doordringt en thans ook in de Angelsaksische landen voet begint te krijgen, geven de meeste jaarverslagen of geheel geen of slechts een gebrekkig inzicht in deze materie, niet in de laatste plaats omdat de fiscale autoriteiten nog steeds afwijzend staan tegenover deze leer, zij het meer op opportuiniteitsgronden dan om theoretische redenen.

Hieruit volgt dat wanneer men zich een indruk tracht te vormen van de afmetingen die de interne financiering heeft aangenomen onvermijdelijk een geflatteerd beeld ontstaat, doordat men niet in staat is het element schijnwinst te elimineren. Ook de vergelijkbaarheid der cijfers wordt hierdoor ongunstig beïnvloed, daar het element schijnwinst allerm minst een constante factor vormt. Zo staat wel vast, dat de schijnwinst in de eerste jaren volgend op de

tweede wereldoorlog, procentueel een veel groter bedrag uitmaakte van de „winst” dan thans het geval is. Immers, toen werkte men nog gedeeltelijk met installaties van vóór de oorlog, waarvan de vervangingswaarde 3 à 4 keer zo groot was. Weliswaar is ook na de vervanging door naoorlogse kapitaalgoederen de geldwaarde voortdurend blijven dalen met 2 à 3 pCt. per jaar, maar het verschil is niet meer van zo sensationele aard. Wanneer men dan ook constateert, dat na de tweede wereldoorlog winst-inhouding heeft plaatsgevonden op voordien ongekende schaal, dan moet de conclusie luiden, dat door het geleidelijk verminderen van de schijnwinst, ook al is dit element niet verdwenen, de inhouding van echte winst aanzienlijk groter is geworden dan voorheen.

Prof. Berle geeft in zijn boek „The twentieth century capitalist revolution” zeer interessant cijfermateriaal over het na-oorlogse financieringspatroon van Amerikaanse ondernemingen. Deze cijfers zijn door hem ontleend aan een interne studie van een groep economen van de National City Bank te New York. Volgens deze berekeningen zou het Amerikaanse bedrijfsleven — waarbij men uiteraard de financiële sector buiten beschouwing heeft gelaten — van 1946 tot eind 1953 in totaal \$ 150 mrd. hebben uitgegeven voor investeringen. Hiervan werd 64 pCt. (\$ 96 mrd.) bestreden uit ingehouden winsten en vrijgevallen afschrijvingen. Helaas wordt geen splitsing gegeven van de ingehouden winsten en de afschrijvingsbedragen; wel wordt vermeld, dat het leeuwendeel wordt gevormd door de ingehouden winsten.

Van de overblijvende 36 pCt. (\$ 54 mrd.) werd de helft gefinancierd door bankkrediet. Een bedrag van \$ 18 mrd. (12 pCt.) werd opgenomen in de vorm van obligaties of onderhands leningen, terwijl slechts 6 pCt. (\$ 9 mrd.) werd verkregen door uitgifte van nieuwe aandelen, waarvan nog de helft in de vorm van preferente aandelen.

Wij krijgen dus het volgende beeld:

	(in pCt.)
Ingehouden winsten en vrijgevallen afschrijvingen	64
Bankkrediet	18
Obligaties en onderhandse leningen	12
Aandelen	6
Totaal	100

Naar het oordeel van gezaghebbende kenners van deze materie mag men de resultaten van deze studie als representatief beschouwen voor de huidige financieringswijze van het Amerikaanse bedrijfsleven.

Deze cijfers zijn overigens verre van ideaal doordat geen rekening is gehouden met de vervangingswaarde. In de Verenigde Staten heeft men hardnekkig vastgehouden aan de fictie dollar is gelijk dollar en slechts zeer recentelijk gaat de vervangingswaarde aan de overzijde van de Oceaan veld winnen. Voorts is het te betreuren, dat geen splitsing is gegeven tussen de afschrijvingsquote en de ingehouden

winsten, ook al zou deze detaillering door de onjuiste winst-berekening slechts van betrekkelijke waarde zijn geweest.

Daar het financieringspatroon sindsdien geen verandering heeft ondergaan en het element schijnwinst met de jaren een verminderend percentage uitmaakt, is het zeker niet overdreven om te zeggen, dat zich een schier revolutionaire ontwikkeling in de kapitaalvoorziening heeft voltrokken.

De interne financiering is na de tweede wereldoorlog bedreven op een voordien ongekende schaal. De neiging om een aanzienlijk deel der winsten in te houden (ca. 50 pCt. gemiddeld in de Verenigde Staten en in Europa soms nog meer) werd versterkt door de zwakheid der kapitaalmarkten in die jaren. Het was uitgesloten de enorme kapitalen die de ondernemingen voor haar expansie nodig hadden via de kapitaalmarkt op te nemen. De fiscale afroming der hoge inkomens deed het aanbod van risicodragend kapitaal gevoelig afnemen. Voor de onderneming werd kapitaalvorming in eigen boezem de veiligste weg, terwijl bovendien de mogelijkheid tot kapitaalvorming op deze wijze veel groter was dan via de weg van uitkering der winsten en een later beroep op de kapitaalmarkt. In het laatste geval immers vond nog eenmaal een fiscale aderlating plaats in de vorm van inkomstenbelasting bij de aandeelhouders. Dezen zouden hoogstens het bedrag dat netto overbleef kunnen aanbieden. In de praktijk lag dit bedrag altijd nog lager dan een deel dezer inkomsten in de consumptieve sfeer verdween. Bij de methode der interne financiering werd deze fiscale afroming der aandeelhouders vermeden, waardoor meer kapitaal kon worden gevormd dan langs de indirecte weg. Anderzijds werd de bloedarmoede der kapitaalmarkten door deze politiek nog groter, want uiteraard heeft de interne financiering tot effect dat er op de kapitaalmarkt minder middelen ter beschikking komen dan bij grotere winstuitkeringen.

Zoals men veelal ziet bracht ook deze kwaal haar eigen genesmiddel voort. De interne financiering leidt tot versterking der eigen middelen van de onderneming. Deze eigen middelen vertonen dus een voortdurende stijging tegenover een ongewijzigd aandelenkapitaal, waardoor van rentabiliteitsstandpunt, op het nominale kapitaal een hefboomwerking gaat ontstaan. Door het voortzetten van deze politiek uit zich deze hefboomwerking niet of slechts gedeeltelijk op de hoogte van het dividend. Dit dividend wordt enige malen verdiend, hetgeen de uitbetaling daarvan veilig stelt. Zonder van een dividendgarantie in absolute zin te spreken, ontstaat een dividendniveau, waarop de aandeelhouder, althans bij de zgn. „blue chips”, de eerste klas fondsen, vrijwel vast kan rekenen. Nog duidelijker komt dit tot uiting, wanneer de onderneming, zoals in de Verenigde Staten gebruikelijk is, overgaat tot betaling van kwartaalsdividenden, waarbij in drie van de vier gevallen wordt geanticipeerd op het jaarresultaat. Van

(Advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT

rendementsstandpunt bezien vermindert daardoor de afstand tussen eerste klas aandelen en de obligatie. Het dividend krijgt een renteachtig karakter met de extra attractie van een eventuele meevaller aan het eind van het jaar, nog afgezien van de mogelijkheid van een bonus, claimrecht of „stocksplit“.

Deze ontwikkeling is ongetwijfeld één der belangrijkste redenen waarom de institutionele beleggers zoveel meer belangstelling voor prima aandelen hebben gekregen, waarbij overigens de factor dat het aandeel een zekere mate van bescherming biedt tegen geldontwaarding eveneens van invloed is. Door deze nieuwe categorie van kopers van aandelen is de markt na de oorlog geleidelijk weer verbreed en is het aandeel doorgedrongen op een terrein dat vóór de tweede wereldoorlog vrijwel uitsluitend was gereserveerd voor risicomijdende beleggingen. Hierdoor is een nieuwe constellatie ontstaan, waarbij de althans gedeeltelijk opengevallen plaats van de particuliere belegger is ingenomen door de onderneming die zelf een groot deel van het benodigde kapitaal intern vormt en die voor zover zij zich tot de markt wendt thans een groot deel der institutionele beleggers als kopers van aandelen aantreft. De interne financiering is belangrijker geworden ten opzichte van de externe financiering, terwijl bij de externe financiering de institutionele beleggers als aanbieders van risicodragend kapitaal een steeds grotere rol gaan spelen. Zo is dus een nieuwe evenwichtstoestand aan het groeien. Men ziet hierbij op twee punten een versterking van de institutionele kapitaalvorming, nl. bij de ondernemingen zelf en bij de institutionele beleggers tegenover een relatieve verzwakking van de particuliere kapitaalvorming.

Rechtvaardiging der interne financiering.

Verdiepen wij ons ten slotte nader in het karakter der kapitalen, die ten gevolge van de interne financiering bij de onderneming accumuleren. Sommige ondernemingen spreken van „ingehouden winsten“, andere geven de voorkeur aan de omschrijving „niet uitgekeerd inkomen“. Beide termen suggereren dat de aldus in het bedrijf gehouden bedragen in principe voor uitkering aan aandeelhouders in aanmerking komen, waarbij de vraag wat men uitkeert er één van opportuniteit is. De interne financiering is uit de praktijk gegroeid als een bruikbare politiek om de inderdaad zeer reële moeilijkheden bij de financiering het hoofd te kunnen bieden. Van bestuurszijde wordt er in de jaarverslagen steeds op gewezen dat er onder de huidige omstandigheden geen andere oplossing is te vinden, zodat men wel genoodzaakt is in belangrijke mate op de interne financiering terug te vallen. Zonder aan de juistheid van dit argument te willen tornen, moet toch de vraag worden gesteld of hiermede het wezen der interne financiering afdoende wordt verklaard.

Deze vraag is daarom interessant omdat men er bij de beschouwingen over dit vraagstuk, onverschillig of deze afkomstig zijn van ondernemingszijde dan wel van de zijde van de aandeelhouders, stilzwijgend van uitgaat, dat de bedragen, die het bestuur voorstelt om in het bedrijf vast te houden, in principe integraal voor uitkering in aanmerking komen. De primaire vraag, die ons moet bezighouden, is of deze stilzwijgende veronderstelling de toets der kritiek kan doorstaan.

Aangenomen, dat het begrip winst of inkomen bedrijfs-economisch juist wordt gehanteerd, hetgeen in nog altijd vele gevallen een correctie van het getoonde winstcijfer in die zin, dat de schijnwinst wordt geëlimineerd, nood-

zakelijk maakt, kan dan het bedrag dat overblijft in zijn geheel als uitkeerbaar worden beschouwd? Wij laten hier in het midden dat niemand zal verlangen, dat een onderneming 100 pCt. van haar winst uitkeert. Dat een bedrijf handelend als een goed huisvader een zeker percentage van zijn winst zal reserveren met het oog op slechte tijden zal nergens weerstand opwekken, maar bij een dergelijke reservering gaat het, vergeleken met de winstinhouding uit hoofde van interne financiering, slechts om relatief bescheiden bedragen. Blijft dus de vraag, of wat nu overblijft van de winst als uitkeerbaar mag worden beschouwd. Statisch gesproken, d.w.z. over het boekjaar bezien, kan het antwoord niet anders dan bevestigend luiden. Wat overblijft is, over het boekjaar bezien, zuivere winst.

Een der wezenskenmerken van de moderne industriële onderneming is echter juist, dat zij onderworpen is aan de ijzeren wet van de gedwongen continuïteit, hetgeen inhoudt dat men de problemen in de stroom van de tijd moet bezien. Men wordt hier herinnerd aan het woord van de grote beeldhouwer Auguste Rodin, die betoogt, dat de zgn. waarheidsgetrouwe fotografie liegt omdat zij de tijd doet stilstaan, terwijl het echte kunstwerk, hoewel minder naturalistisch, waarachtiger is, omdat de kunstenaar het tijdselement wel degelijk in aanmerking neemt. Niet anders is het gesteld met een goed jaarverslag; ook dit mag geen dode momentopname zijn, doch behoort de onderneming te bezien als één zich in de stroom van de tijd voortbewegend organisme. Bezie men de onderneming vanuit dit dynamische gezichtspunt, dan komt ook het vraagstuk van de interne financiering in een ander licht te staan.

Teneinde haar relatieve positie op de markt te kunnen handhaven is de onderneming gedwongen voortdurend grote sommen ten koste te leggen aan de technische vooruitgang. Vandaar de noodzaak tot kostbaar researchwerk, waarvan men overigens de kosten liefst direct ten laste van de exploitatierekening brengt indien dat mogelijk is. Het zich begeven in nieuwe technieken, waaraan kostbare investeringen zijn verbonden, het ontwikkelen van nieuwe artikelen, het openen van nieuwe markten of bij de mijnbouw het zoeken naar nieuwe vindplaatsen, is niet mogelijk zonder grote kapitalen op het spel te zetten met alle risico's daaraan verbonden. Dit pionierswerk is zo kostbaar, dat een mislukking voor een onderneming van kleinere omvang veelal de doodsteek zou betekenen. Bij de zeer grote onderneming is het draagvlak zo stevig, dat de wet van de grote getallen gaat spelen, waardoor althans over een lange reeks van jaren een zekere gelijkmatigheid in het patroon der successen en mislukkingen gaat optreden. Het gemiddelde risico wordt daardoor weliswaar geen exact calculeerbare factor maar wel een redelijk te benaderen grootte, hetgeen niet wegneemt, dat door de lange incubatietijd der nieuwe projecten op bepaalde tijdstippen schokken kunnen optreden, waardoor hoge eisen worden gesteld aan de financiële draagkracht der onderneming doordat de gelijkmatigheidstendens alleen over lange periode werkt. Het pionierswerk wordt aldus gedragen door de gevestigde positie der onderneming op het gebied der produkten, die het dagelijks brood van de omzet vormen. De noodzaak om aan de spits te blijven teneinde minstens de relatieve marktpositie te handhaven brengt met zich, dat men voortdurend aanzienlijke bedragen voor dit doel moet reserveren. Zo beschouwd moet dus een deel van het bedrag dat jaarlijks als winst neerslaat en dat via de interne financiering in het bedrijf wordt vastgehouden, worden gezien als de prijs die men betaalt voor de technische voor-

uitgang. Het is als het ware de interne assurantiepremie die de onderneming moet betalen om te voorkomen, dat de gebonden waarde die het bedrijf vertegenwoordigt, wordt aangetast door de voortdurende bedreiging van de concurrentie, welke laatste zich juist op het terrein der kwaliteitsconcurrentie en de strijd om het marktaandeel scherper dan ooit doet gelden.

Feitelijk beschouwd betaalt dus de consument op een „pay as you go“-basis in de prijs van het produkt een premie voor de technische vooruitgang. Anders gezegd zou dus de kostprijs van het produkt van vandaag een toeslag moeten bevatten om het produkt van morgen te kunnen maken. Dit is dus eigenlijk een structureel kostprijselement. In de praktijk handelt men niet aldus. Men bereikt echter hetzelfde doel door een stuk van de statische winst in te

houden, waaruit dan de kosten van de technische vooruitgang worden bestreden.

Houdt men aan de continuïteitsgedachte als richtsnoer vast, hetgeen bij een industriële onderneming een primaire voorwaarde is, dan moet men wel tot de conclusie komen dat een deel van wat statisch gezien winst is, in de stroom van het bedrijf een noodzakelijke uitgavenpost is om de positie van de onderneming in de toekomst veilig te stellen. Hieruit volgt dus dat een deel van de ingehouden winst dynamisch gezien geen winst is doch in feite een structureel kostprijselement vertegenwoordigt, hetgeen inhoudt dat de hiervoor bestemde bedragen niet voor uitkering in aanmerking komen.

Optisch beschouwd krijgt men langs twee wegen een geflatteerde indruk van de mate van winsthouding bij de onderneming. In de eerste plaats omdat — enkele gunstige uitzonderingen niet te na gesproken — de boekhoudkundige winsten een inflatoir element vertonen ten gevolge van de schijnwinst. In de tweede plaats doordat de ingehouden winst, gedeeltelijk althans, eigenlijk geen winstkarakter heeft.

Hoe groot het deel van de getoonde winst is, dat niet voor uitkering in aanmerking komt, valt in zijn algemeenheid niet aan te geven. Het percentage kan van onderneming tot onderneming variëren, zodat men de beslissing hierover alleen aan diegenen kan overlaten, die geacht worden dit vraagstuk het beste te kunnen beoordelen, te weten de leiding.

Men zie dit betoog vooral niet als een poging om de winsthouding als het ware weg te praten, doch slechts als een poging het inzicht in dit verschijnsel te verdiepen. Het staat wel vast, dat wanneer men rekening houdt met de niet voor uitkering vatbare component, nog behoorlijke bedragen aan echte winst worden ingehouden.

De thans gebruikelijke voorstelling van zaken heeft weliswaar de charme dat men optisch de grootst mogelijke winst toont, maar heeft de schaduwzijde dat men van de omvang van de winsthouding een excessieve voorstelling krijgt. Dit stelt de ondernemingen bloot aan ongerechtvaardigde kritiek, waaraan de ondernemingen zelf door de gegeven voorstelling van zaken voedsel geven. Daardoor worden van diverse zijden begerige blikken geworpen op de aldus opgespaarde bedragen en aanspraken geconstrueerd uitgaande van onjuiste premissen. Door zich niet volledig bewust te zijn van de economische rechtvaardiging van de gevoerde financieringspolitiek, ook al doet men het in de praktijk tastenderwijze goed, wordt de kwetsbaarheid der toch reeds in een glazen huis wonende grote ondernemingen onnodig vergroot en de discussie over dit onderwerp vertroebeld.

Wanneer men dan ook constateert, dat de aandeelhouder slechts met vertraging en zelden ten volle profiteert van de versterking van de positie van de onderneming ten gevolge van de interne financiering, dan zal men bij een diepergaande analyse tot de slotsom moeten komen, dat hiervoor van bedrijfseconomisch standpunt een zeer goede rechtvaardiging is te vinden. Een rechtvaardiging, die hierin is gelegen, dat de onderneming de plicht heeft te zorgen voor de handhaving, respectievelijk de verbetering van haar relatieve marktpositie, hetgeen haar noodzaakt een deel van de statische winst te reserveren voor de rentabiliteit van morgen. Wil men dit probleem van de andere zijde benaderen, dan kan men het ook zo uitdrukken, dat de kostprijs dynamisch gezien eigenlijk een toeslag zou moeten bevatten voor de technische vooruitgang.

Schoolgelden van „public schools”

Zoals onderstaand aan „The Financial Times” van 6 december jl. ontleend staatje doet zien, zijn de schoolgelden van enkele der voornaamste „public schools” in Engeland hoger dan enkele jaren geleden. Aanleiding tot deze verhoging zijn enerzijds de gestegen kosten voor voedsel, elektriciteit, verwarming en onderhoud, anderzijds de salarisverhogingen der leerkrachten.

Jaarlijks voor kost en inwoning en onderwijs verschuldigde bedragen

	dec. 1958	dec. 1956	procentuele toename 1956/1958
	(in ponden)		
Eton	474	413	15,0
Harrow	438	412	6,3
Cheltenham	406	390	4,1
Charterhouse	390	360	8,3
Marlborough	381	375	1,6
Wellington	354	309	14,6

Tot dusverre lijken de verhogingen der schoolgelden geen invloeden te hebben gehad op het aantal aanmeldingen van leerlingen. Eton, waar de ouders hun kinderen reeds direct na de geboorte kunnen laten inschrijven, is tot en met 1971 volgeboekt; Charterhouse voor de komende 7 à 8 jaren en Cheltenham tot 1963.

Een factor van toenemend belang bij de keuze der school is, de afstand tot het ouderlijk huis. Gezien de afstanden binnen het Verenigd Koninkrijk kunnen de jaarlijkse reiskosten — ook al gaan de leerlingen slechts in de vakanties naar huis — een aanzienlijk bedrag uitmaken.

In bovengenoemde bedragen zijn niet begrepen de kosten voor: kleding, die — afgezien van de soms wel £ 100 belopende eerste aanschaf in de weinige gevallen waarin uniforme kleding wordt vereist — elk jaar £ 35 vergen; muzieklessen ca. £ 5 per jaar; sportuitrusting £ 10 per jaar. Daarbij komen nog de leerboeken, doch deze kunnen vaak tweedehands worden gekocht. Alles tezamen genomen kunnen de kosten van het bezoeken van één der vooraanstaande „public schools” gedurende vijf jaar in de orde van grootte van £ 2.500 liggen. En toch worden de wachtlijsten nog altijd langer.

Het komt voor, dat sollicitanten die — ook na medisch onderzoek — voor een functie geschikt zijn bevonden, toch niet worden aangenomen, uitsluitend, omdat zij worden geacht voor het aan de onderneming verbonden pensioenfonds een te groot risico op te leveren. De ervaring leert, dat iemand, die eenmaal is afgekeurd, ook elders niet gemakkelijk aan de slag komt. Aldus blijft niet alleen zijn arbeidskracht onbenut, maar wordt ook een ongemotiveerd stempel van ongeschiktheid op de betrokkene geplaatst. Schrijver gaat na, of er geen middelen te vinden zijn, die aan dit euvel paal en perk kunnen stellen. Hij wijst op een aantal factoren, die er toe bijdragen, dat het extra risico bij deelnemers aan personeelscontracten anders kan worden beoordeeld dan dat van een willekeurige particuliere verzekeringsnemer. De genoemde bezwaren tegen keuring voor een pensioenfonds kunnen alleen worden opgeheven door deze keuring geheel en over de gehele linie af te schaffen en te volstaan met een geschiktheidskeuring voor de functie als zodanig.

Keuring VOOR pensioenfonds?

Op velerlei gebied worden in onze huidige samenleving activiteiten ontplooid, welke kunnen strekken tot verhoging van de nationale produktie. Met name wordt hierbij veel aandacht besteed aan de menselijke factor in het produktieproces. De voortdurend hogere eisen, die aan de individuele werknemer worden gesteld in verband met de snelle ontwikkeling der techniek, brengen met zich, dat aan de scholing van de arbeidskrachten steeds meer zorg moet worden besteed teneinde hen berekend te doen zijn voor de functies, die hun in het bedrijfsleven te wachten staan. Het spreekt welhaast vanzelf, dat anderzijds aan het in praktijk brengen van de verworven bekwaamheid en geschiktheid voor de in aanmerking komende functies zo weinig mogelijk hinderpalen in de weg moeten worden gelegd.

Een zodanige hinderpaal kan, naar het ons voorkomt, gelegen zijn in de keuring, waaraan de sollicitant naar een functie bij een onderneming wordt onderworpen met het oog op de opnemings in de aan die onderneming verbonden pensioenregeling. Deze hinderpaal bestaat dan hierin, dat de arbeidskracht voor de begeerde functie in de onderneming, ook na medisch onderzoek, geschikt is bevonden, maar niettemin wordt afgewezen, omdat hij voor het pensioenfonds verondersteld wordt een extra risico op te leveren, als gevolg waarvan voor hem een hogere premie wordt gevraagd. Vooral bij de ondernemingen, die gunstige en dus kostbare pensioenvoorzieningen hebben getroffen, zal uit dien hoofde de neiging bestaan een dienovereenkomstig strengere selectie voor de toelating toe te passen. Zo schrijft bijv. een Engelse bedrijfsarts, verbonden aan de Esso Petroleum Maatschappij:

„If a company is to provide very generous and comprehensive sickness benefit and pension cover, it is, I believe, essential that it should adopt a careful and fairly exacting selection procedure. Whilst it may be, from the viewpoint of the population as a whole, most socially just that the engagement medical examination is strictly a „pre-placement“ examination, to put the employee into a job suited to his abilities and disabilities, whatever they be, it is surely unrealistic not to make this also a „pre-employment“ examination which will select candidates that will not impose an unfair burden on the sickness- and pension funds”¹⁾.

In deze uitspraak wordt echter ook gewezen op het dilemma, waarvoor een keuringsarts zich gesteld ziet, indien bij het advies over de al of niet toelating tot de onderneming mede gelet moet worden op de belangen van de ziekte- en pensioenkassen, die aan de onderneming verbonden zijn. Een dilemma hierin bestaande, dat, terwijl van het standpunt van de onderneming uit een strenge selectie verdedigd kan worden, hiermede als regel het sociale belang van de samenleving als geheel niet zal worden gediend. Wat dit laatste betreft, zou volgens genoemde auteur veeleer volstaan dienen te worden met louter een „pre-placement examination” — derhalve een onderzoek naar de geschiktheid voor de begeerde functie zonder meer — in plaats van tevens een „pre-employment examination” toe te passen, waarbij dus ook de gezondheidstoestand op langere termijn in ogenschouw wordt genomen.

Inderdaad zou, indien slechts een enkele onderneming een te scherpe selectie zou toepassen, de maatschappij als geheel hiervan nog niet direct nadelige gevolgen behoeven te ondervinden. Er blijven dan nog genoeg ondernemingen over, waarin de door die enkele ondernemingen afgewezen kandidaten nog aan de slag zullen kunnen komen. Dit zou echter anders worden, indien het gehele bedrijfsleven eenzelfde scherpe selectie zou gaan toepassen. De afgewezen werknemers zouden in dat geval in het ondernemingsgewijze produktieproces in het geheel niet meer aan bod komen. Hun arbeidskracht zou dan alleen nog kunnen worden aangewend in bedrijven, die zich niet met concurrenten behoeven te meten, bijv. in door de Overheid beschutte werkplaatsen. Dat dit een ongezonde ontwikkeling zou vormen, waarvan de kosten door de belastingbetalers uiteindelijk dan toch weer voor een deel door het bedrijfsleven zouden moeten worden gedragen, behoeft geen betoog²⁾.

Beschouwen wij de te onzent bestaande situatie op ondernemingspensioengebied nader, dan blijkt het boven aangeduide probleem niet zonder betekenis te zijn. Naast de bedrijfstaksgewijze georganiseerde bedrijfspensioenfonds

¹⁾ Dr. Ernest H. Capel in „The Medical Bulletin”, uitgave van Standard Oil Cy, ed. March 1958, Vol. 18, nr 1, blz. 51.

(waarbij de keuring in het algemeen geen rol speelt), bestaat een groot aantal ondernemingspensioenregelingen, die deels in eigen pensioenfondsen, deels bij levensverzekeringmaatschappijen zijn ondergebracht. Aan deze ondernemingspensioenregelingen wordt door een zeer groot aantal werknemers deelgenomen, zoals uit het hieronder, aan de Memorie van Toelichting op de begroting van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid voor het jaar 1959, ontleende staatje moge blijken.

aantal pensioenregelingen	aantal deelnemers
55 bedrijfspensioenfondsen	947.000
ca. 1.950 ondernemingspensioenfondsen	426.000
ca. 14.000 ondernemingsregelingen met „losse polissen”	120.000
Totaal ca.	1.493.000

Bedenkt men, dat bij deze ondernemingspensioenregelingen, onverschillig of zij eigen risico dragende pensioenfondsen zijn, dan wel verzekerd bij een levensverzekeringmaatschappij, in het algemeen een medische keuring is voorgeschreven, van het resultaat waarvan het zal afhangen, of een kandidaat op normale voorwaarden kan worden opgenomen dan wel slechts tegen verhoogd tarief of zelfs in het geheel niet, dan is het zonder meer duidelijk, dat het eerder aangeduide probleem van meer dan incidentele betekenis is.

Vanzelfsprekend is de kans om in een onderneming aan de slag te komen voor personen voor wie bij opneming in het pensioenfonds een extra premie wordt gevraagd, aanzienlijk geringer, dan voor de werknemers, voor wie dit niet het geval is. Het schijnt in de praktijk zelfs voor de functie zelf geschikt zijn bevonden, toch niet worden aangenomen, uitsluitend omdat zij worden geacht voor het pensioenfonds een te groot risico op te leveren. Helaas leert de ervaring, dat iemand, die eenmaal is afgekeurd, ook elders niet gemakkelijk meer aan de slag komt. Aldus blijft niet alleen de beschikbare arbeidskracht van de werknemer onbenut, doch wordt ook een onzes inziens ongemotiveerd stempel van ongeschiktheid op de betrokkene geplaatst.

De vraag dient dan ook te worden gesteld, of er geen middelen te vinden zijn, die aan dit euvel paal en perk zouden kunnen stellen. Het is hierbij van belang onderscheid te maken tussen enerzijds de keuring voor de functie zelf en anderzijds de keuring voor het pensioenfonds (deze keuringen kunnen overigens op hetzelfde tijdstip en door dezelfde bedrijfsarts uitgevoerd worden).

In het algemeen gesproken hebben de eerst bedoelde keuringen de strekking te bevorderen, dat de juiste persoon op de juiste plaats in de onderneming terecht komt. Dit is ten voordele van de onderneming, in zoverre dat het productieproces zo goed en zo ongestoord mogelijk kan verlopen en anderzijds evenzeer ten bate van de betrokken werknemer, die aldus werk kan verrichten, dat voor hem het meest geschikt is en dat zo weinig mogelijk gevaren voor

²⁾ Terloops zij hier vermeld, dat bij de wet van 1 augustus 1947 betreffende plaatsing van minder valide arbeidskrachten (Stb H 283) een andere weg is gevolgd. Bij deze wet werden de ondernemingen met twintig of meer werknemers zonder meer verplicht een bepaald aantal minder validen in hun bedrijf tewerk te stellen. Het betrof in dat geval echter een maatregel ten behoeve van (voornamelijk ten gevolge van de oorlog) gehandicapten, die ook bij de meest soepele beoordeling niet, of althans zeer moeilijk, geplaatst zouden kunnen worden. Het probleem, dat ons thans echter bezighoudt, is dat van de plaatsing van werknemers, die op zichzelf alleszins geschikt zijn voor het werk, waarvoor zij zich aanmelden.

zijn gezondheid oplevert. Aldus dient deze keuring erop gericht te zijn de lichamelijke en geestelijke geschiktheid van de sollicitant te onderzoeken met het oog op de te vervullen functie en de omgeving, waarin de arbeider zijn werk zal moeten verrichten. Deze keuring heeft daardoor een positief karakter.

De keuring voor het pensioenfonds daarentegen is een zuivere risicokeuring in verzekerings-technische zin. Ten opzichte van het bedrijf heeft deze keuring echter louter negatieve betekenis. De uitslag van deze keuring kan alleen maar tot gevolg hebben, dat werkrachten aan de onderneming lasten opleggen of voor de onderneming verloren gaan.

Men kan derhalve stellen dat, wat betreft de positieve keuring — de geschiktheidskeuring dus — de belangen van werkgevers en werknemers parallel lopen, althans in principe, want het behoeft geen betoog, dat hier veel afhangt van de wijze, waarop de bedrijfsarts, die hier een bijzondere positie bekleedt, tot een conclusie omtrent het al of niet geschikt zijn van de kandidaat komt. Over de problematiek, welke zich ten deze voordoet en de verantwoordelijkheid van de bedrijfsartsen op dit terrein is in 1953 een belangrijk rapport uitgebracht door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst³⁾. De grondtoon van dit rapport is de erkenning van de toenemende verantwoordelijkheid van de bedrijfsarts, eensdeels doordat door de voortschrijding der medische wetenschap en techniek steeds gemakkelijker afwijkingen kunnen worden geconstateerd, waarvan vroeger het bestaan verborgen bleef en waardoor men onwillekeurig sneller geneigd zal kunnen zijn tot ongeschiktheid te besluiten, dan voorheen het geval zou zijn geweest. Door een soepel keuringsbeleid toe te passen zouden veel van de gevaren, die hierin uit maatschappelijk oogpunt liggen besloten, weggenomen kunnen worden.

Anderzijds wordt in dit rapport gewezen op de toenemende omvang van de sociale maatregelen en de hieraan verbonden kosten voor de ondernemers, waardoor erop gelet moet worden, dat deze binnen redelijke perken blijven.

Bij deze laatstgenoemde overweging komt derhalve hetzelfde argument naar voren als in het citaat in het begin van dit artikel is vermeld. Dat dit argument, uit een algemeen oogpunt beschouwd, aanvechtbaar mag heten, werd daar eveneens reeds gesteld. Niettemin verdient dit kostenaspect alle aandacht, aangezien het voor de betrokken onderneming van doorslaggevende betekenis kan zijn bij een beslissing omtrent het al of niet aannemen van een sollicitant. Opdat de onderneming in dezen een soepel beleid zal kunnen voeren, dient dus vast te staan, dat dit uit financieel oogpunt aanvaardbaar is.

Nu leert de praktijk, dat in het voetspoor van de door de levensverzekeringmaatschappijen gevolgde methode ten opzichte van particuliere aspirant-verzekerden, bij collectieve contracten, veelal een „leeftijdsverhoging” — met daarmee gepaard gaande premieverhoging — wordt toegepast, indien het „risico” van de aspirant-deelnemer op grond van het geneeskundig rapport groter wordt geacht, dan bij de vaststelling van het tarief als gemiddeld is aangenomen. Deze individuele extra premie is echter verzekerings-technisch niet nauwkeurig te schatten, omdat hier het correctief van het grote aantal ontbreekt. Dit maakt het

³⁾ Rapport van de Commissie ter bestudering van het probleem van de maatschappelijke betekenis van keuringen. Een korte samenvatting is gepubliceerd in „Medisch Contact” van 19 november 1953, no. 47.

waarschijnlijk, dat doorgaans deze extra premie wel aan de hoge kant zal zijn.

Volgens het jaarverslag over 1957 van een verzekering-maatschappij, die zich speciaal op het terrein van de herverzekering van abnormale risico's beweegt, bedroeg bijv. de sterftewinst over 1957 de som van f. 442.345 op een berekende risicopremie van f. 953.097. Indien men mag aannemen, dat hiermede een gemiddeld resultaat is weergegeven, zou hierin een aanwijzing kunnen zijn gelegen, dat de werkelijke kosten ook bij personeelscontracten door elkaar genomen lager zullen liggen, dan de verschuldigde extra premies zouden doen vermoeden.

Een andere omstandigheid, die ertoe bijdraagt, dat het extra risico bij deelnemers aan personeelscontracten anders kan worden beoordeeld dan dat van een willekeurige particuliere verzekeringsnemer, is die van het ontbreken van anti-selectieve invloeden. Indien een particulier een zwakke gezondheid heeft, zal hij meer belang hebben bij een overlijdensverzekering dan bij een verzekering met uitkering bij leven of een pensioenverzekering. Voor het overlijdensrisico is echter zijn risico niet normaal, doch hoger dan de gemiddelde sterftkans, waarop de tarieven berekend zijn. Hierdoor is een extra premie gerechtvaardigd te achten, waarbij de verzekeraar er in twijfelachtige gevallen rekening mede zal houden, dat de gezondheidstoestand van de kandidaat in feite slechter zal kunnen zijn, dan uit het keuringrapport of uit de eigen opgave blijkt.

Bij een personeelsverzekering is echter naast de weduwen- en wezenverzekering vrijwel steeds een ouderdomspensioenverzekering aanwezig, waardoor een eventueel ongunstiger risico van de eerste verzekering gecompenseerd wordt door het gunstiger risico wat de ouderdomspensioenverzekering betreft. Anti-selectie van de zijde van de verzekerde werknemer is daarbij uitgesloten. Doordat deze persoon alleen verzekerd kan worden via zijn dienstverband met de werkgever, is het de werkgever, die hier een bepaalde selectie toepast. Deze selectie werkt echter ten voordele van de verzekeraar, daar de door de werkgever verlangde geschiktheid voor de betrekking in het algemeen tevens een waarborg inhoudt voor de verzekeraar, dat de kandidaat een redelijke gezondheid geniet. Men kan zich immers nauwelijks voorstellen, dat de werkgever iemand in dienst zal nemen uitsluitend en alleen om deze laatste aan een verzekering te helpen.

Aannemelijk lijkt derhalve, dat bij de personeelsverzekering anti-selectieve invloeden zich niet zullen voordoen. Hetzelfde schijnt trouwens het geval te zijn bij de verplicht gestelde bedrijfspensioenfonds. Hoewel deze fondsen, zoals hiervoor reeds vermeld, geen keuring verlangen, schijnt anti-selectie uit dien hoofde niet merkbaar te zijn.

Dat personeelsverzekeringen, ook wanneer zij niet in een bedrijfspensioenfonds zijn ondergebracht, zonder keuring gesloten kunnen worden, wordt in de praktijk in zoverre bevestigd, dat bij het aangaan van het contract met de onderneming door de verzekeringsmaatschappij als regel geen keuring wordt geëist voor het op dat tijdstip aanwezige personeel. Voor de nieuwe toetredingen wordt echter wel keuring verlangd. De vraag rijst daarbij wel, waarom ten opzichte van deze nieuwe toetredingen een strengere maatstaf moet worden aangelegd dan tegenover de reeds aanwezige deelnemers. Het lijkt weinig waarschijnlijk, dat de ondernemer na de totstandkoming van de pensioenvoorziening in grotere mate minder gezonde werknemers zal gaan aantrekken dan voorheen. De ondernemer zal

voor en na die werknemers kiezen, welke geschikt zijn voor zijn bedrijf. Daarentegen heeft de geëiste keuring wel een ongunstig effect in tegengestelde zin, nl. dat de ondernemer ervan wordt afgehouden overigens goede krachten in dienst te nemen, omdat voor hen een extra premie moet worden betaald.

De hiervoren aangeduide bezwaren, welke er bestaan tegen de keuring voor het pensioenfonds, kunnen naar onze mening slechts worden opgeheven door deze keuring geheel af te schaffen en derhalve bij de toetreding tot de onderneming eventueel te volstaan met een positieve keuring zoals boven omschreven. Uiteraard zou deze afschaffing dan over de gehele linie moeten plaatsvinden teneinde te voorkomen, dat de ondernemingen, die de keuring hebben afgeschaft, ten opzichte van de ondernemingen, die deze risicokeuring handhaven, in het nadeel zouden kunnen geraken in die zin, dat eerstgenoemde ondernemingen als een magneet gaan werken op minder goede risico's. Hierdoor zou de deugd van de werkgever slecht worden beloond! Deze totale afschaffing van de keuring zou voorts de zogenaamde vrijgestelde ondernemingspensioenregelingen op dit punt in een zuiverder positie plaatsen ten opzichte van het verplichte bedrijfspensioenfonds, waarvan zij de vrijstelling hebben gekregen en welk fonds zoals reeds vermeld voor zijn eigen deelnemers geen keuring verlangt⁴⁾.

Bij het afschaffen van de keuring voor de pensioenregeling zou voorts geen onderscheid gemaakt kunnen worden tussen herverzekerde pensioenregelingen en de zgn. „eigen risico” dragende pensioenfondsen. Wat deze laatste fondsen betreft moge opgemerkt worden, dat bij deze fondsen, hoewel zij als regel qua omvang niet met een particuliere levensverzekeringmaatschappij vergeleken kunnen worden, toch over het algemeen een vrij behoorlijk draagvlak aanwezig is om aan de zich voordoende risico's het hoofd te bieden. Volgens de tot nu toe bekende gegevens kan het aantal deelnemers van de ondernemingspensioenfondsen, die eigen risico dragen, op gemiddeld ca. 500 worden gesteld. Daarbij mag men aannemen, dat het hier grotendeels ondernemingen betreft, waar het personeel medisch op geschiktheid wordt gekeurd, waardoor de kans op abnormale risico's voor het pensioenfonds uitgesloten kan worden geacht. Overigens bestaat voor de eigen-beheer fondsen steeds de mogelijkheid over te gaan op herverzekering, c.q. over te gaan tot aansluiting bij het bedrijfspensioenfonds, zodat ook hierin geen beletsel gelegen kan zijn over te gaan tot afschaffing van de risicokeuring⁵⁾.

Het naast elkaar bestaan van de positieve bedrijfskeuring en de keuring voor het pensioenfonds kan voorts bezwaren opleveren, indien deze keuringen door één en dezelfde bedrijfsarts worden verricht. Het is daardoor niet denkbeeldig,

⁴⁾ De „vrijstelling” dezer ondernemingspensioenregelingen berust op artikel 5, derde lid van de Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfspensioenfonds (Stb J 121). Krachtens dit lid behoeft een onderneming niet aan het bedrijfspensioenfonds deel te nemen, indien de eigen voorziening reeds tijdig bestond en ten minste gelijkwaardig is aan die van het bedrijfspensioenfonds.

⁵⁾ Volgens art. 2, eerste lid van de Pensioen- en spaarfondsenwet (Stb 1952, 275) heeft de werkgever, die toezeggingen omtrent pensioen aan zijn personeel doet (of heeft gedaan), bij de uitvoering van die toezeggingen de keuze tussen: a. toe te treden tot een bedrijfspensioenfonds; b. aan zijn onderneming een ondernemingspensioenfonds te verbinden; c. verzekeringsovereenkomsten te sluiten met een maatschappij van levensverzekering, of deze te sluiten in gevolge de Ouderdomswet 1919, dan wel de personen, aan wie het pensioen is toegezegd, in staat te stellen zelf deze verzekeringsovereenkomsten te sluiten.

De Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid heeft onlangs twee beslissingen genomen inzake de verplichte ziekenfondsverzekering. Het premiepercentage voor het jaar 1959 is vastgesteld op 4,5 — voor 1958 was het 4,4 — en het zgn. couponstelsel werd vervangen door een nieuwe regeling tot heffing van voorschotpremie en een gewijzigd systeem van controle op de verzekeringsgerechtigdheid der werknemers. Schrijver voorziet deze besluiten van enig commentaar en duidt het verband aan dat tussen deze beslissingen bestaat. De ervaring zal volgens schrijver moeten leren of het nieuwe systeem voor de werkgevers meer of minder moeite veroorzaakt dan het oude. Wat de ziekenfondsen betreft, wordt van het nieuwe systeem een betere controlemogelijkheid verwacht, hetgeen per saldo ten goede komt aan de gezamenlijke premiebetalenden.

De ziekenfondspremie en het couponstelsel

Onlangs heeft de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid twee beslissingen genomen, welke in „E.-S.B.” de aandacht verdienen.

Bij beschikking van 2 december 1958 heeft de Minister het percentage van de premie voor de verplichte ziekenfondsverzekering voor het jaar 1959 op 4,5 gesteld. Dit is dus het percentage, naar hetwelk de werkgevers over het aan premieheffing onderworpen deel der lonen aan hun bedrijfsvereniging premie moeten betalen. De helft van de betaalde premie wordt ingehouden op het loon en komt derhalve ten laste van de werknemers. Voor 1958 was het percentage 4,4; voor 1956 en 1957 was het 4,2 en daarvoor 4 of, gedurende enkele jaren, nog iets lager¹⁾.

De tweede beslissing is die tot intrekking van de „Couponbeschikking algemene ziekenfondsen” per 4 januari 1959. Volgens deze beschikking moesten de werkgevers, behalve in de straks te noemen uitzonderingsgevallen, bij

¹⁾ Zie het overzicht over de jaren 1941-1956 in „E.-S.B.” van 23 januari 1957.

(vervolg van blz. 12)

dat de uitslag van de geschiktheidskeuring onwillekeurig wordt beïnvloed door de resultaten van het onderzoek voor het pensioenfonds. Bekend is, dat afkeuringen plaatsvinden op volgens medische deskundigen slechts vage indicaties als bijv. een licht hartgeruis, het in lichte mate voorkomen van eiwit in de urine, een lichte chronische bronchitis, e.d. Vooral ook schijnen ex-t.b.c. patiënten wegens de veronderstelde kans op recidive nogal eens afgewezen te worden. Doch zelfs al maakt de bedrijfsarts in zijn advies uitdrukkelijk onderscheid tussen de geschiktheid van de kandidaat voor de functie en het „risico”, dat deze voor het pensioenfonds in een verre toekomst wellicht zou kunnen vormen, dan is nog de kans groot, dat de werkgever bij zijn beslissing toch maar het zekere voor het onzekere zal nemen en naar een andere kracht zal omzien.

Al deze redenen mogen daarom voor degenen, die hierbij betrokken zijn, (waarbij in het bijzonder valt te denken aan de organisaties van levensverzekeringmaatschappijen, werkgevers- en werknemersverenigingen), een aansporing

de uitbetaling van loon of althans minstens eenmaal per maand aan hun werknemers een „coupon” uitreiken, een eenvoudig papiertje van klein formaat, gescheurd uit een boekje, dat ten postkantore of bij een Raad van Arbeid werd aangeschaft. Er waren dag-, week- en maandcoupons en er waren boekjes verkrijgbaar met verschillende aantallen coupons. De prijs, welke de werkgever er voor betaalde, werd berekend naar f. 8 per maandcoupon, f. 1,75 per weekcoupon en f. 0,35 per dagcoupon. Voor huispersoneel bestonden goedkopere couponboekjes.

De betaling, welke de werkgever voor de couponboekjes deed, was echter geen extra-heffing; het aldus betaalde bedrag kwam namelijk in mindering op het later te betalen bedrag aan ziekenfondspremie, mits de omslagen van de couponboekjes (de zgn. schutbladen) bij de bedrijfsvereniging werden ingeleverd. De betaling via de aankoop van couponboekjes was dus een voorheffing, welke gemiddeld ongeveer correspondeerde met de inhouding van de halve premie* op het loon.

vormen gezamenlijk deze koe eens bij de horens te vatten. Gezien de reeds genoemde gevallen, waarbij de levensverzekeringmaatschappijen geen keuring vragen, gezien ook het ontbreken van keuringsvoorschriften bij de bedrijfspensioenfondsen, lijkt het zeer wel mogelijk, dat dit resultaat over de gehele linie bereikt kan worden zonder ingrijpende wijzigingen in de bestaande situatie op pensioen gebied.

Een zodanige oplossing zou voor de werknemers de belemmering opheffen, waarvan in de aanhef reeds werd gewaagd, om in de voor hen meest geschikte plaatsen in het productieproces opgenomen te worden. Dat hiërmede een economisch belang van de eerste orde is gemoeid, is zonder meer duidelijk. Doch ook in sociaal opzicht zou zij van grote betekenis zijn, omdat zij voor de werknemers leidt tot een vergroting van de mogelijkheid hun capaciteiten ten volle tot ontplooiing te brengen en daardoor een hogere plaats op de maatschappelijke ladder te bereiken.

*s-Gravenhage.

Mr. R. STRAATSM.A.

Blaam en lof voor het couponstelsel.

Van het couponstelsel is in de loop der jaren heel wat kwaads gezegd. Men vond het ingewikkeld en duur en vele kleine werkgevers hebben er nooit veel van begrepen. Het kopen van couponboekjes, het uitreiken van de coupons (voorzien van naam van de werkgever en datum), het bewaren en opzenden van de schutbladen, dat alles met elkaar betekende nogal wat rompslomp. Het aantal schutbladen, dat zijn eindbestemming niet heeft bereikt, doch is zoekgeraakt, gestolen, verscheurd, verbrand, door de muizen verorberd, in de wasteil verdwenen enz., is niet gering. Indien het verlies aannemelijk kon worden gemaakt, was er vaak wel een gehele of gedeeltelijke vergoeding te verkrijgen, maar dat betekende weer nieuw schrijfwerk en nieuwe controle. In de boekhouding der bedrijven moest de aankoop van couponboekjes en het gebruik der schutbladen voor premiebetaling worden verwerkt. Voor de bedrijfsverenigingen was de papierlawine der schutbladen een zware belasting. Hierbij kwam nog, dat de betaling der ziekenfondspremie gedeeltelijk met schutbladen en gedeeltelijk in geld geschiedde. Het hele systeem vergde ook een aanzienlijk bedrag aan papier- en drukkosten.

Toch is er van het couponstelsel ook heel wat goeds te vermelden, ander zou het niet van november 1941 af in stand zijn gehouden. Men kan zelfs zeggen, dat het couponstelsel een zeer vernuftige uitvinding is geweest, welke in 1941 voor enige grote moeilijkheden een zeer bruikbare oplossing bracht.

De invoering van de verplichte ziekenfondsverzekering, met haar collectieve premiebetaling via de werkgevers, maakte het namelijk noodzakelijk, dat de arbeider zich tegenover zijn ziekenfonds — waaraan hij voortaan niet meer rechtstreeks zijn premie betaalde — kon legitimeren als verplicht-verzekerde. Het middel daartoe, althans een belangrijk hulpmiddel daarbij, was de coupon. Bij de indiensttreding moest de arbeider een werkgeversverklaring bij zijn ziekenfonds inleveren; de coupon was een periodieke bevestiging, dat de arbeidsovereenkomst nog voortduurde. Misbruik van coupons door personen, die er geen recht op hadden, was zeker mogelijk en werd ook af en toe geconstateerd, maar in het algemeen functioneerde het stelsel vrij bevredigend.

Daarbij kwam dan, dat het stelsel, zoals reeds is beschreven, een deel van de premie op snelle wijze in de kas der verplichte verzekering, het vereveningsfonds, deed vloeien; de financiering van het stelsel is daardoor van de aanvang af mogelijk geweest zonder voorschotten uit 's Rijks Kas of andere leningen. Dit is stellig een der redenen geweest, waardoor het ziekenfondswezen vrij goed aan ingrijpen van de zijde der bezetters en hun trawanten is ontkomen.

Redenen afschaffing couponstelsel.

Dat het couponstelsel nu toch is verdwenen, is aan een complex van oorzaken toe te schrijven. In de eerste plaats is er behoefte ontstaan aan een invordering van de gehele ziekenfondspremie bij voorschot. Die behoefte is vooral toe te schrijven aan de (bewust tot stand gebrachte) vermindering van de omvang der reserve van het vereveningsfonds²⁾.

²⁾ Zie hierover eveneens „E.-S.B.” van 23 januari 1957. De reserve is van haar grootste omvang ad f. 165 mln. aan het einde van 1948 gedaald tot f. 81,5 mln. aan het einde van 1956. (Dit laatste cijfer is f. 6,5 mln. hoger dan het destijds gepubliceerde, dat nog ten dele op voorlopige ramingen berustte). Naar verwachting is in 1957 een kleine verdere daling ingetreden en zal 1958 een wat grotere daling te zien geven.

De technische en wettelijke mogelijkheid om tot een volledige premieheffing bij voorschot te komen (zij het dan natuurlijk op basis van geschatte loonsommen, met een naheffing of een restitutie na afloop van het betalings-tijdvak) is aanwezig; de bedrijfsverenigingen doen krachtens de Coördinatiewet Sociale Verzekering veelal hetzelfde ten aanzien van andere premieheffingen en hebben er alleen maar gemak van, indien zij de ziekenfondspremie naar dezelfde regels kunnen heffen. Alvorens een volledige voorschothoheffing voor de ziekenfondspremie kon worden ingevoerd, moest echter de bestaande gedeeltelijke voorschothoheffing verdwijnen.

Een tweede en misschien nog belangrijker motief voor de verandering is, dat de coupons wel een bruikbaar doch lang geen volmaakt hulpmiddel waren om de verzekeringsgerechtigheid tegenover het ziekenfonds aan te tonen, alleen al doordat zij niet de naam van de werknemer vermeldden. Een in beginsel veel betere methode is, dat de werkgever rechtstreeks aan het ziekenfonds een mededeling doet van de indiensttreding van een werknemer en eveneens van het ontslag (c.q. van overschrijding van de voor de verplichte verzekering geldende loongrens). Gebeurt dat vlot en secuur, dan weet het ziekenfonds, dat de betrokken werknemer gedurende de tijd tussen de twee meldingen verplicht-verzekerd is en kan de ziekenfondsbode dus die werknemer zonder verder onderzoek de week- of maandstempels op zijn ziekenfondskaart geven, welke voor het verkrijgen van medische en aanverwante hulp voor rekening van het ziekenfonds nodig zijn.

Ontheffingen.

Deze betere methode werd sinds enige jaren bij wijze van uitzondering op het couponstelsel toegepast. Aan ongeveer 650 grote werkgevers was daartoe onder zekere voorwaarden een ontheffing van de verplichting tot couponverstrekking verleend. Het aantal hierbij betrokken werknemers was ongeveer 350.000. De hier bedoelde werkgevers moesten in plaats van voor uitreiking van coupons zorgen voor de vlotte aan- en afmelding bij het ziekenfonds; zij moesten voorts in de regel een bijzonder voorschot betalen, overeenkomende met wat zij anders voor aankoop van couponboekjes zouden betalen.

Deze nieuwe gang van zaken voldeed zeer goed; dit was de opinie zowel van de betrokken werkgevers als van de meeste ziekenfondsen. Zij kon echter niet zo maar over de hele lijn worden ingevoerd. Bij kleine werkgevers immers heeft men niet de zekerheid, dat de afmeldingen tijdig binnen zullen komen. Over de aanmelding behoeft men zich in de regel geen zorgen te maken; op dat punt is de werknemer in zijn eigen belang wel actief genoeg. Maar de afmelding zou in niet zo weinig gevallen bij kleine werkgevers eenvoudig worden vergeten, met het gevolg dat ten onrechte en zonder premiebetaling verzekeringen zouden doorlopen (vaak van hele gezinnen), tot schade van de kas der verplichte verzekering en dus ten nadele van de gezamenlijke werkgevers en werknemers.

Volgens het door de Ziekenfondsraad vastgestelde Aangiftenbesluit, dat per 4 januari 1959 in de plaats van de Couponbeschikking trad, zullen echter wel de ontheffingen op ruimere schaal worden verleend dan onder de Couponbeschikking het geval was. In het verleden zijn de ontheffingen slechts gegeven na een onderzoek vanwege de Ziekenfondsraad inzake de wijze, waarop een werkgever zijn personeelsadministratie voerde of deed voeren. In het algemeen werd voorts slechts aan werkgevers met meer dan

100 werknemers een ontheffing verstrekt. Volgens de nieuwe regeling zullen *alle* werkgevers met meer dan 50 personeelsleden de ontheffing desgevraagd zonder meer krijgen. Ook voor kleinere werkgevers bestaat de mogelijkheid daartoe, doch voor deze gevallen is het onderzoek naar de wijze van personeelsadministratie gehandhaafd.

Indien alle werkgevers met meer dan 50 man personeel van de mogelijkheid tot het vragen van ontheffing gebruik zouden maken, zou het aantal daarbij betrokken werknemers volgens globale schatting tot circa 1,2 miljoen stijgen, dat is ongeveer de helft van het totale aantal onder de verplichte verzekering vallende werknemers. Niet alle werkgevers met meer dan 50 man personeel zullen weliswaar de ontheffingsregeling kiezen (dit hangt af van de wijze, waarop de personeelsadministratie wordt gevoerd, en ook van het aantal mutaties onder het personeel), maar daar staat tegenover, dat naar verwachting ook een aantal werkgevers met minder personeel een ontheffing zal vragen en na onderzoek zal krijgen.

Verkorte werkgeversverklaringen.

Er blijven dan echter nog zeer veel werkgevers met kleine aantallen werknemers over, voor welke een ander systeem zal gelden. Coupons in de oude zin van het woord zullen er in 1959 niet meer zijn, doch in plaats daarvan komen formulieren met „verkorte werkgeversverklaringen” in gebruik. Evenals tot dusver het geval was, zal de werkgever bij de indienstreding van een arbeider een verklaring moeten afgeven, volgens vastgesteld model, op grond waarvan de arbeider voor zich en eventueel zijn gezinsleden bij het ziekenfonds wordt ingeschreven. Daarna moet de werkgever ten minste eenmaal per maand een korte verklaring aan de werknemer uitreiken. Formulieren daarvoor zijn kosteloos te krijgen op de postkantoren en bij de ziekenfondsen; de werkgevers moeten ze echter ook zelf laten drukken, in welk geval de formulieren meteen met de naam van de werkgever kunnen worden bedrukt. Ook geperforeerde stroken van loonzakjes in een bepaalde vorm kunnen worden gebruikt, alsook — doch alleen met toestemming van de voorzitter van de Ziekenfondsraad — stroken, welke aan loonslips zijn gehecht.

Verskil tussen oude en nieuwe stukken.

De belangrijke verschillen tussen de oude coupon en de nieuwe korte werkgeversverklaring zijn ten eerste dat op het nieuwe formulier de naam van de arbeider moet worden geplaatst en ten tweede dat de formulieren voor de nieuwe verklaringen geen geld kosten. Dit laatste is echter geen voordeel voor de werkgever, want hij zal nu — afwijkende regelingen nu ter zijde gelaten — op de voorschotnota van zijn bedrijfsvereniging ook de ziekenfondspremie vermeld vinden. Dit laatste geldt ook voor de werkgevers met ontheffing; daarom behoeft thans de werkgever, die een ontheffing krijgt, geen bijzonder voorschot meer te storten.

Indien een werkgever, die geen ontheffing heeft, aan een arbeider voor de laatste keer een verklaring afgeeft, dus met name bij ontslag of bij loonsverhoging tot boven de grens van f. 6.900, moet van dit feit op de verklaring melding worden gemaakt.

De ervaring zal moeten leren of het nieuwe systeem voor de werkgevers meer of minder moeite veroorzaakt dan het oude. Wat de ziekenfondsen betreft, wordt van het nieuwe systeem een betere controlemogelijkheid verwacht, hetgeen per saldo ten goede komt aan de gezamenlijke premiebetalenden. Na de inwerkingtreding van het nieuwe systeem

zal worden onderzocht of er nog andere en voor sommige groepen werkgevers (bijv. in de landbouw) misschien meer aantrekkelijke mogelijkheden voor controle op de inschrijving der verzekerden zijn te vinden. Met name wordt daarbij gedacht aan inlegvellen bij de ziekenfondskaarten der verzekerden, waarop de werkgever periodiek, op verzoek van de werknemer, een stempel of handtekening zou moeten plaatsen. Het is ook niet uitgesloten, dat de mogelijkheid tot het verkrijgen van ontheffingen metertijd nog wat wordt verruimd. Eerst zal echter moeten worden afgewacht of de ervaringen met de ontheffingen in 1959 even gunstig zullen zijn als ze tot nog toe waren. De groep werkgevers met ontheffing is nu immers veel groter en minder geselecteerd geworden.

Verband tussen de twee besluiten.

De beslissing om het couponsysteem te vervangen door het geschetste systeem, waarbij coupons en schutbladen van het toneel verdwijnen, heeft invloed uitgeoefend op het reeds vermelde besluit van de Minister om de premie voor 1959 op 4,5 pCt. te stellen.

Halverwege 1958, toen de Ziekenfondsraad voor de eerste maal een advies over dit onderwerp aan de Minister uitbracht, zag het er naar uit, dat de premie sterker zou moeten worden verhoogd. Toen is het percentage 4,7 genoemd.

Later bleek, dat de premie-opbrengst over 1956 en 1957 enigszins meeviel en dat dientengevolge de raming van de opbrengst over 1958 en 1959 enige miljoenen hoger kon worden gesteld. Belangrijker was echter, dat de plannen tot afschaffing van het couponsysteem, dat betekende dus ook tot reorganisatie van de premie-inning, in het tweede halfjaar van 1958 volledig konden worden ontwikkeld en voldoende bijval vonden om te mogen aannemen, dat de reorganisatie bij de aanvang van 1959 een feit zou kunnen worden.

Natuurlijk brengt een reorganisatie van het stelsel van premie-inning op zich zelf per saldo niet meer geld in het laatje. Maar het bij voorschot innen van bijna de hele premie — in plaats van ongeveer de helft — betekent wel, dat er minder behoefte bestaat aan overschotten uit vorige jaren voor financiering van de lopende dienst. Bij de huidige situatie is naar schatting een bedrag van rond f. 20 mln. uit de reserve permanent voor de financiering nodig; in sommige delen van het jaar is dat bedrag aanzienlijk groter.

De Ziekenfondsraad en de commissie uit de Sociaal-Economische Raad, die eveneens de Minister te dezer zake adviseert, konden er dus van uitgaan, dat de reserve van 1959 af onder overigens gelijkblijvende omstandigheden belangrijk kleiner kan zijn dan het geval zou zijn geweest bij handhaving van het couponsysteem. Aanvankelijk gingen Ziekenfondsraad en de S.E.R.-commissie uit van de wenselijkheid van een reserve van f. 65 mln.; nu heeft althans de S.E.R.-commissie uitgesproken, dat zij een „liquiditeits-, conjunctuur- en calamiteitenreserve” van f. 50 mln. voldoende acht³⁾. Dat betekent, dat uit de premie over 1959 geen aanvang van de reserve nodig is, doch integendeel enige verdere daling van de reserve toelaatbaar wordt geacht.

³⁾ Berichten van de Sociaal-Economische Raad dd. 19 november 1958. Over de opvattingen in de Ziekenfondsraad zijn nog geen publikaties beschikbaar. Wel is uit persberichten gebleken, dat er in dit college bij de tweede beraadslaging geen eenheid van inzicht bestond, doch dat een groot deel der leden in elk geval niet meer een verhoging van het premiepercentage tot 4,7 voorstond. Enige berichten over premieverlaging in de dagbladpers zijn toe te schrijven aan onjuiste interpretatie van geruchten over verlaging van het *geadviseerde* percentage.

Perspectieven voor het premiepercentage.

Een dergelijke greep in de reserve kan men voor volgende jaren niet meer doen, zodat het vraagstuk van de premieverhoging aan de orde blijft. Ook bij het percentage 4,5 komt men in 1959 nog niet tot een sluitende begroting en de oorzaken, die de kosten van de ziekenfondsverzekering sneller doen stijgen dan de premie-opbrengst der verplichte verzekering, blijven werken. Ten derde male moge hier worden verwezen naar „E.-S.B.” van 23 januari 1957, waarin schrijver dezes een overzicht van die oorzaken heeft gegeven. In het bijzonder de post ziekenhuisverpleging en de medische verzorging der bejaarden veroorzaken steeds grotere spanningen in het budget der ziekenfondsverzekering.

Over een en ander zal meer kunnen worden gezegd, nadat de S.-E.R., zoals de laatste jaren de gewoonte is, de volledige tekst van zijn advies, met als bijlagen de adviezen en toelichtingen van de Ziekenfondsraad, heeft gepubliceerd.

Amsterdam.

J. DE WIT.

BOEKBESPREKING

Dr. G. H. J. Abeln: De vrijhandelszone als economische integratievorm voor West-Europa. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1958, 160 blz., f. 10.

Reeds meer dan twee jaren duren de besprekingen over de vorming van een Europese vrijhandelszone en de tijd voor het nemen van een beslissing dringt. Op 1 januari 1959 zal een begin worden gemaakt met de opheffing van de handelsbelemmeringen in het onderlinge verkeer tussen de landen van de E.E.G. Wil men voorkomen, dat door de tenuitvoerlegging van de E.E.G.-bepalingen een scheidslijn door West-Europa getrokken wordt dan zal op korte termijn althans een principieel besluit ten aanzien van de vrijhandelszone genomen moeten worden.

Abeln's wens bij te dragen tot de oordeelvorming, noopte tot spoed bij het uitwerken van de gedachten, welke in dit boek, dat als proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam werd verdedigd, worden weergegeven. Het geschrift is daardoor kort en bondig geworden en beperkt zich tot enige aspecten, voornamelijk bezien vanuit het standpunt van de industrie.

Het is te betreuren, dat de schrijver zijn gedachten niet verder heeft kunnen uitspinnen. Na het lezen van zijn werk gevoelt men de behoefte nader in discussie te treden, ten einde de gedachtengang verder af te ronden en het beeld van de vrijhandelszone scherper te omlijnen.

Een korte en scherpe analyse van de cijfers betreffende de internationale handel vormt het uitgangspunt van het betoog. Tegenover een intensivering van de handel tussen de industriële gebieden, staat een relatieve vermindering van het handelsvolumen in het verkeer tussen de economisch hoger ontwikkelde landen en de minder ontwikkelde gebieden. De schrijver constateert, dat er in de wereld economische integratie- en desintegratieprocessen gaande zijn. Onder integratie wordt dan verstaan „de toenemende interdependentie der volkshuishoudingen, welke het gevolg is van de economische penetratie van elkaars markten”.

Abeln kiest hier een begripsbepaling, die in het kader van de studie van de problemen van de Europese integratie minder doelmatig moet worden geacht. In feite geeft de definitie niet meer weer dan de gevolgen van de interna-

tionale arbeidsverdeling. De integratiegedachte heeft bepaald meer inhoud en zonder daar in dit korte bestek verder op in te gaan zij gewezen op het element van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de gevolgen van de opening van een vrije markt en op de duurzame eenheid van deze markt.

De schrijver beschouwt het integratieproces als een natuurlijk proces, dat door de overheden bevorderd of belemmerd kan worden. Voor zover het oog wordt gericht op de uitwerking van de internationale arbeidsverdeling op het handelsverkeer kan men deze zienswijze volledig volgen. Zulks betekent evenwel nog niet, dat men het actuele handelspatroon geheel kan beschouwen als het resultaat van de „natuurlijke” groei in de wereldhandel (blz. 7). De schrijver wijst zelf reeds — en terecht — op de invloeden, die staatkundige factoren op de handel van vele minder ontwikkelde gebieden uitoefenen. Bovendien rijst de vraag, of in Abeln's studie niet te snel uit de cijfers een oordeel wordt gevormd over de mogelijkheden tot integratie (blz. 8). Een nadere analyse lijkt hier gewenst. Daarbij zou ook enige aandacht dienen te worden geschonken aan de structurele verhoudingen van de voor integratie in aanmerking komende landen. Te denken valt bijv. aan de mate van complementariteit van de betrokken economieën, welke van grote invloed kan zijn op het nut dat het integratiestreven zal afwerpen (vgl. J. Viner, The customs union issue).

Een der meest aantrekkelijke gedeelten van deze studie vormt wel de korte bespreking van enige theoretische grondslagen. Abeln wijst op de talrijke imperfecties, die zich in de realiteit ten opzichte van het theoretische patroon voordoen. De beweeglijkheid in de internationale handel is bepaald minder groot dan veelal wordt verondersteld. Het aantal goederen dat in de internationale concurrentie een rol speelt is relatief beperkt. De ongelijkheid in de produktievoorwaarden is groot.

Vooraf dit laatste aspect is van betekenis. Abeln verwerpt de wens om te komen tot een vergaande harmonisatie van de concurrentievoorwaarden. De imperfectie van de markt met haar vele monopolioide marktvormen en vervolgens de mogelijkheid, dat bij de gecompliceerde eindprodukten gunstige factoren de ongunstige compenseren, maken de harmonisatiewensen irreal. Vaak betekent harmonisatie, dat bepaalde voordelen aan landen ontnomen worden, die in ander opzicht in het nadeel staan. De grote ongelijkheden in produktievoorwaarden — zo betoogt de auteur — geven het recht een ruimere maatstaf aan te leggen ten aanzien van de kleinere verschillen, voortkomend uit de ongelijkheid van beleid in de onderscheidene landen.

Vervolgens stelt Abeln de vraag aan de orde — de eigenlijke probleemstelling — in hoeverre het behoud van autonomie verenigbaar is met het tot stand brengen van een geïntegreerde economische gemeenschap. Twee aspecten zijn van belang. In de eerste plaats rijst de vraag in hoeverre het behoud van autonomie de betrokken regeringen in staat stelt de produktievoorwaarden zodanig te beïnvloeden, dat de concurrentieverhoudingen in belangrijke mate worden scheefgetrokken. In de tweede plaats vraagt de schrijver zich af of de integratie ertoe zal leiden, dat de regeringen bepaalde instrumenten van economische politiek uit handen geven en daardoor belemmerd worden in het bereiken van de nationale sociaal-economische doelstellingen. In deze bespreking zij volstaan met het vermelden van enige conclusies.

. Wat betreft het eerste deel van de probleemstelling valt allereerst te denken aan de mogelijke distorsies voortvloeiende uit de ongelijkheid in beleid tegenover derde landen en met name wel uit het verschil in invoerrechten aan de buitengrens. De schrijver merkt op, dat de ernst van de distorsies uit dezen hoofde geheel afhangt van de invloed van de invoerrechten op de prijs. Een invloed, die, zoals de schrijver duidelijk aantoont, niet zonder meer is aan te geven. Problemen kunnen voornamelijk worden verwacht in die gevallen, waarin de voorziening in de vrijhandelszone ontoereikend is. Ook hangt dit vraagstuk nauw samen met de rechten, die voor de artikelen van de G-lijst in het E.E.G.-tarief zullen worden opgenomen. Abeln acht de omvang van het probleem niet zeer groot, waarbij hij zich baseert op een vergelijking met de actuele omstandigheden, waaronder zich zo grote verschillen in de concurrentievoorwaarden voordoen.

De concurrentie van de „low wages countries” acht de schrijver een kwestie van coördinatie van de contingentspolitiek tegenover deze landen.

De verschillen in de sociale, fiscale en conjunctuurpolitiek stelt de schrijver tegen de achtergrond van de „oneindige verscheidenheid van natuurlijke voorwaarden”, waaronder de concurrentie plaatsvindt. Neemt men deze in aanmerking, „dan krijgt de ongelijkheid in overheidsbeïnvloeding een achtergrond, welke het rechtvaardigt in dit kaleidoscopisch geheel een brede maatstaf aan te houden”, zo leest men. Deze relativering van de problemen vormt een der meest aantrekkelijke aspecten van Abeln's studie. Teveel immers worden in de discussie de vraagstukken uit hun verband gerukt, waardoor een schijn van onoplosbaarheid ontstaat.

Schrijvers eindconclusie ten aanzien van het eerste deel van zijn probleemstelling is, dat in „vrijwel alle gevallen waar zich de eis van harmonisatie stelde... deze door intergouvernementeel overleg zou kunnen worden bereikt”.

Wat het tweede deel van de probleemstelling betreft, komt de schrijver tot de slotsom, dat de integratie het nastreven van de nationale doelstellingen zeker niet uitsluit, zij het dat hoge eisen zullen worden gesteld aan de coördinatie van het monetaire en conjunctuurbeleid. In dit verband zou nog de vraag gesteld kunnen worden of de betekenis van de autonomie in het beleid tegenover derde landen, bijv. bij het vaststellen van invoerrechten, niet somtijds wordt overschat. Gegeven het vrije onderlinge verkeer lijken er bepaalde grenzen te worden gesteld aan een onbepaalde en duurzame handhaving van deze autonomie. Substitutie van produkten en doorstroming in het onderlinge verkeer zullen ook door een certificatenprocedure niet verhinderd kunnen worden en zullen er vermoedelijk toe leiden, dat bij relatief grote verschillen tussen de invoerrechten aan de buitengrens compenserende handelsstromingen zullen optreden.

Terloops moge nog worden geattendeerd op een misvatting ten aanzien van de bepalingen van het G.A.T.T. Op blz. 111 haalt de schrijver paragraaf 5a van artikel XXIV aan, in plaats van de strengere bepalingen, die ten aanzien van de vrijhandelszone gelden en welke in paragraaf 5b zijn opgenomen.

Tot zover de samenvatting van enkele punten uit dit opmerkelijke betoog, waarin de schrijver aantoont, dat een belangrijke mate van autonomie verenigbaar is met een vrij economisch verkeer. De analyse, gebaseerd op de realiteit van de bestaande internationale betrekkingen, geeft een nuchtere kijk op de problemen, die in het overleg

tussen de belanghebbenden zo vaak met niet relevante factoren worden vermengd. „Wanneer men staat” — zo schrijft Abeln — „voor de uitwerking van grote concepties en voor de noodzaak de consequenties, welke daaruit kunnen voortvloeien, te overzien, dan is er een neiging alle denkbare moeilijkheden te verzamelen en naar voren te brengen. Wil men de oplossing van deze vraagstukken tot een goed einde brengen, dan is juist een simplificatie en de aanvaarding van zekere risico's nodig”.

Uitgaande van dit, in de eerste plaats op de praktijk afgestemde standpunt, dient men zich af te vragen of de auteur zich niet aan een te ver gaande simplificatie heeft schuldig gemaakt. Dit lijkt het geval bij de bespreking van de monetaire en de conjunctuurpolitiek. De problemen, die de verwezenlijking van de bekende nationale doelstellingen bij een grote mate van vrijheid in het internationale verkeer oplevert, mogen niet worden onderschat. Zeer hoge eisen zullen worden gesteld aan de internationale coördinatie van het beleid. De oplossing, die de schrijver in de eerste alinea van blz. 141 suggereert, lijkt, het zij hier nog terloops opgemerkt, in mondiaal verband gezien moeilijk te accepteren.

Behoudens op het hier vermelde punt, kan de gestelde vraag ontkennend beantwoord worden en dan komt men tot de conclusie, dat Abeln een originele en waardevolle bijdrage heeft geleverd tot de beoordeling van de problemen, die de creatie van een vrijhandelszone in West-Europa opwerpt. Rest dan nog de wens, dat dit boek niet schrijvers laatste bijdrage zal zijn tot de openbare discussie over dit onderwerp.

Wassenaar.

Dr. N. FRANKEN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De convertibiliteit.

Alsof niet juist geld- en valutamarkthandelaren hun rust van node zouden hebben, zoeken de monetaire autoriteiten er al sinds jaar en dag de weekends of de feestdagen voor uit om ingrijpende veranderingen in het monetaire of valutaire bestel aan te kondigen. Voor één van de ingrijpendste operaties van na de oorlog had men dit jaar de kerstdagen en het hierop volgende weekend uitgezocht. Met ingang van 29 december 1958 is de Nederlandse gulden extern convertibel geworden. D.w.z.: zij die als niet-ingezetenen worden beschouwd, kunnen guldensaldo's (voor zover niet ontstaan in het kapitaalverkeer of in transacties met landen waarmee wij een bilateraal akkoord hebben) omzetten in dollars, vice versa, eventueel rechtstreeks met De Nederlandsche Bank tegen de door haar vastgestelde aan- en verkoopkoersen. De meeste overige leden van de O.E.E.S., zoals bijv. Engeland, België, West-Duitsland, hebben soortgelijke maatregelen genomen. Dit geldt ook voor Frankrijk, dat echter, alvorens hiertoe over te gaan, voor de zevende maal sinds de oorlog devalueerde (ditmaal met 17,55 pCt.) en bovendien een serie rigoureuze interne saneringsmaatregelen heeft genomen.

De komst van de externe convertibiliteit heeft de ontbinding van de E.B.U. meegebracht, alsmede het inwerkingtreden van de Europese Monetaire Overeenkomst¹⁾. Bij de maandelijkse E.B.U.-afrekening werden overschotten en tekorten slechts voor $\frac{2}{3}$ in goud of dollars afgerekend;

¹⁾ Zie: Drs. E. D. J. Kruytbosch: „Van E.B.U. tot E.M.O.”, „E.-S.B.” 17 aug. 1955, blz. 732.

voor het resterende werden kredieten verleend, resp. opgenomen. Per definitie zullen overschotten en tekorten thans volledig in dollars afgerekend kunnen worden. Daarom kon het E.B.U.-mechanisme niet meer naar behoren functioneren. Krachtens de E.M.O. vindt geen automatische kredietverlening meer plaats: van geval tot geval zal worden beslist of-uit het Europese Fonds (kapitaal \$ 600 mln.) kredieten zullen worden verstrekt.

De noteringen voor de E.M.O.-valuta's zullen thans een grotere spreiding gaan vertonen. Tot nog toe lagen, de aan- en verkoopkoersen dezer valuta's in principe even ver verwijderd van de pariteitskoers als bij de dollar het geval was, nl. ca. $\frac{3}{4}$ pCt. Sinds 29 december verplichten de Centrale Banken zich nog slechts tot aan- en verkoop van dollars. Wie de ene E.M.O.-valuta in de andere wil omzetten zal dus in grensgevallen met de marges van twee Centrale Banken te maken krijgen.

De geldmarkt.

De verslagperiode omvat de jaarultimo, welke in de regel door een grote mate van krapte wordt gekenmerkt. Zulks is dit jaar niet in de gebruikelijke mate het geval geweest. Dit kan, behalve uit het onveranderd blijven van de daggeldnotering, worden afgeleid uit het ontbreken van speciale faciliteiten van De Nederlandsche Bank die bijv. verleden jaar omstreeks de jaarwisseling nog de mogelijkheid heeft geopend bij haar schatkistpapier te „stallen”. De banken kregen dan de gelegenheid papier aan haar te verkopen met het beding van wederinkoop. Kennelijk konden dergelijke faciliteiten dit jaar worden gemist.

Vergelijk men de cijfers van de weekstaat per 8 en per 29 december 1958, dan blijkt de oorzaak van de „meevallende krapte”: weliswaar is de bankbiljettencirculatie met ruim f. 300 mln. gestegen, en weliswaar heeft de Schatkist bovendien haar saldo met bijna f. 200 mln. weten te vergroten, zodat haar inhoud door welke Minister van Financiën dan ook gezien mag worden, maar hier tegenover staat dat er in drie weken tijds f. 268 mln. aan deviezen is bijgekomen, terwijl de banken op 8 december bovendien over een abnormaal hoog tegoed beschikten.

De stijging van de deviezenreserves wordt in verband gebracht met de vlucht uit de Franse frank; gezien de hoge disagio's op de termijnmarkt vanaf ruim een week vóór de devaluatie, kan hier bepaald niet van lekvrije plannen worden gesproken. Nu de devaluatie eenmaal een feit is geworden is het niet onaannemelijk dat een repatriatie van de gevluchte franken zal plaatsvinden. Dit zal overigens waarschijnlijk niet de enige oorzaak vormen van een daling van de deviezenreserves in handen van de Bank. De ontbinding van de E.B.U. zal, zo wordt aangenomen, meebrengen dat de Nederlandse vorderingen op de E.B.U. ad f. 400 à 500 mln., en thans deel uitmakende van de deviezenvoorraad van de Bank, door de Staat worden overgenomen. Hiervoor zal schatkistpapier in ruil worden gegeven zodat de Bank zich voorlopig geen zorgen meer behoeft te maken over de vraag hoe zonder voldoende openmarkt-papier openmarkt-politiek te bedrijven.

De kapitaalmarkt.

Wall Street heeft het jaar 1958, waarin om met Wincott in „The Financial Times” te spreken, „the cult of the equity” hoogtij heeft gevierd, op een recordniveau geëindigd. Het Dow Jones gemiddelde voor Industrials is thans niet ver meer van de 600 verwijderd. Uit een onderzoek

naar de samenstelling van de marktpartijen op 29 en 30 september is gebleken dat het publiek (d.w.z. de particuliere belegger) toch altijd nog voor ruim 55 pCt. van de transacties aansprakelijk was, tegen de leden van de beurs zelf, voor ruim 20 pCt. en de institutionele beleggers (incl. banken en beleggingsfondsen) voor ruim 23 pCt.

In Amsterdam is de koersontwikkeling in het laatste deel van het jaar wederom parallel geweest aan die in Wall Street. Ook de Nederlandse conjunctuurgegevens wijzen duidelijk in de richting van een herstel. De hierboven bedoelde „aandelencultus” moge voortvloeien uit angst voor kruipende inflatie, het feit dat men er opnieuw in is geslaagd te voorkomen dat een recessie in een depressie is verkeerd, zal zeker eveneens een rol hebben gespeeld. De kwade kansen van belegging in aandelen lijken onder deze omstandigheden beperkt.

Ook de obligatiesector eindigde in een goede stemming. De laatste obligatie-emissie, die van de Rotterdam-Rijn Pijpleiding, werd een overweldigend succes. Kennelijk was het eind 1958 eenvoudiger om op de openbare emissie-markt in de kapitaalbehoefte te voorzien dan op de onderhandse markt. Misschien wijst dit erop, dat de ruimte op de kapitaalmarkt de laatste tijd voornamelijk samenhangt met de effectenuitverkoop naar het buitenland voor particuliere rekening. De institutionele beleggers (de grootste aanbieders op de onderhandse markt) zijn reeds in sterke mate voorbelegd; de particuliere beleggers richten zich bij hun herbelegging hetzij op aandelen hetzij op obligaties. Ook de spaarbanken, voor wie 1958 een recordjaar geweest is, kunnen slechts mondjesmaat op de onderhandse markt terecht.

Een opvallend bericht was de aanbidding van N.V. Interunie om de participatiebewijzen in een viertal beleggingsdepots over te nemen. Terwijl in andere landen de beleggingsfondsen, die niet in N.V.-vorm zijn georganiseerd (mutual funds) in sterke mate opgeld doen, zijn het in Nederland juist de beleggingsmaatschappijen-N.V.'s, die floreren.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1958	12 dec. 1958	2 jan. 1959
Algemeen		168	240	255
Internat. concerns		237	353	375
Industrie		126	167	174
Scheepvaart		117	144	151
Banken		106	129	138
Indon. aand.		64	99	103

Aandelen	f. 147,30	f. 184,80	f. 183,20
Kon. Petroleum	311%	388½%	452
Unilever	230½%	440½%	493%
Philips	142½%	240½%	262
A.K.U.	241	323	341
Kon. N. Hoogovens	170	186½%	193
Van Gelder Zn.	132%	149½%	158½%
H.A.L.	191½%	236	253½%
Amsterd. Bank	84%	127	131½%
H.V.A.			

Staatsfondsen	59%	59½%	59%
2½ pCt. N.W.S.	85½%	90	90½%
3½ pCt. 1947	81¾%	87%	87½%
3 pCt. 1955 I	80½%	88	88½%
3 pCt. Grootboek 1946	90	90	90½%

Diverse obligaties	84	90½%	90½%
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	79%	82½%	81½%
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	84½%	91	89
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	90	93½%	95
3½ pCt. Philips 1948	80	83½%	83½%
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	104½%	109%	110

New York	439	563	588
Aandelenkoersgemiddelde Dow Jones Industrials			

* ex bonus.

M. P. GANS.

EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING VAN PENSIOENFONDSEN

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50
's-GRAVENHAGE
TEL. 0 1700-51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5-

Het Centraal Bureau voor de Statistiek vraagt:

een wetenschappelijke kracht

die werkzaam zal zijn op het gebied der Nationale rekeningen. Vereist: doctoraal examen Economie, bedrijfseconomische richting. Enige ervaring en belangstelling voor het kwantitatief economisch onderzoek, alsmede organisatorische en leidinggevende capaciteiten strekken tot aanbeveling. Salariëring als wetenschappelijk ambtenaar (f. 590,— tot f. 885,— p. m. excl. huurcomp.); aanstelling boven het minimum is mogelijk. Sollicitaties onder no. 1369/7188 (in linker bovenhoek env. en brief) te richten aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

vacatures

Bij het Nederlands Verkeersinstituut is de functie van

DIRECTEUR

vacant. Schriftelijke sollicitaties, ook van personen die slechts een deel van hun tijd voor deze functie beschikbaar zouden hebben, worden vóór 20 januari ingewacht bij de voorzitter van de Raad van Beheer van het Instituut, Haanplein 15, 's-Gravenhage.

Bij het Bureau voor Organisatie en Efficiency der Gemeente Amsterdam kunnen worden geplaatst

medewerkers

voor het verrichten van en het assisteren bij organisatie-onderzoeken.

Vereist zijn:

Organisatorische gaven en praktijk; minstens middelbare schoolopleiding.

Aanstelling, na psychologisch onderzoek, in rangen overeenkomstig de opleiding en ervaring van betrokkenen.

Uitvoerige eigenhandig geschreven sollicitaties, met pasfoto onder no. 30968 binnen 14 dagen na het verschijnen van deze oproep te richten aan de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

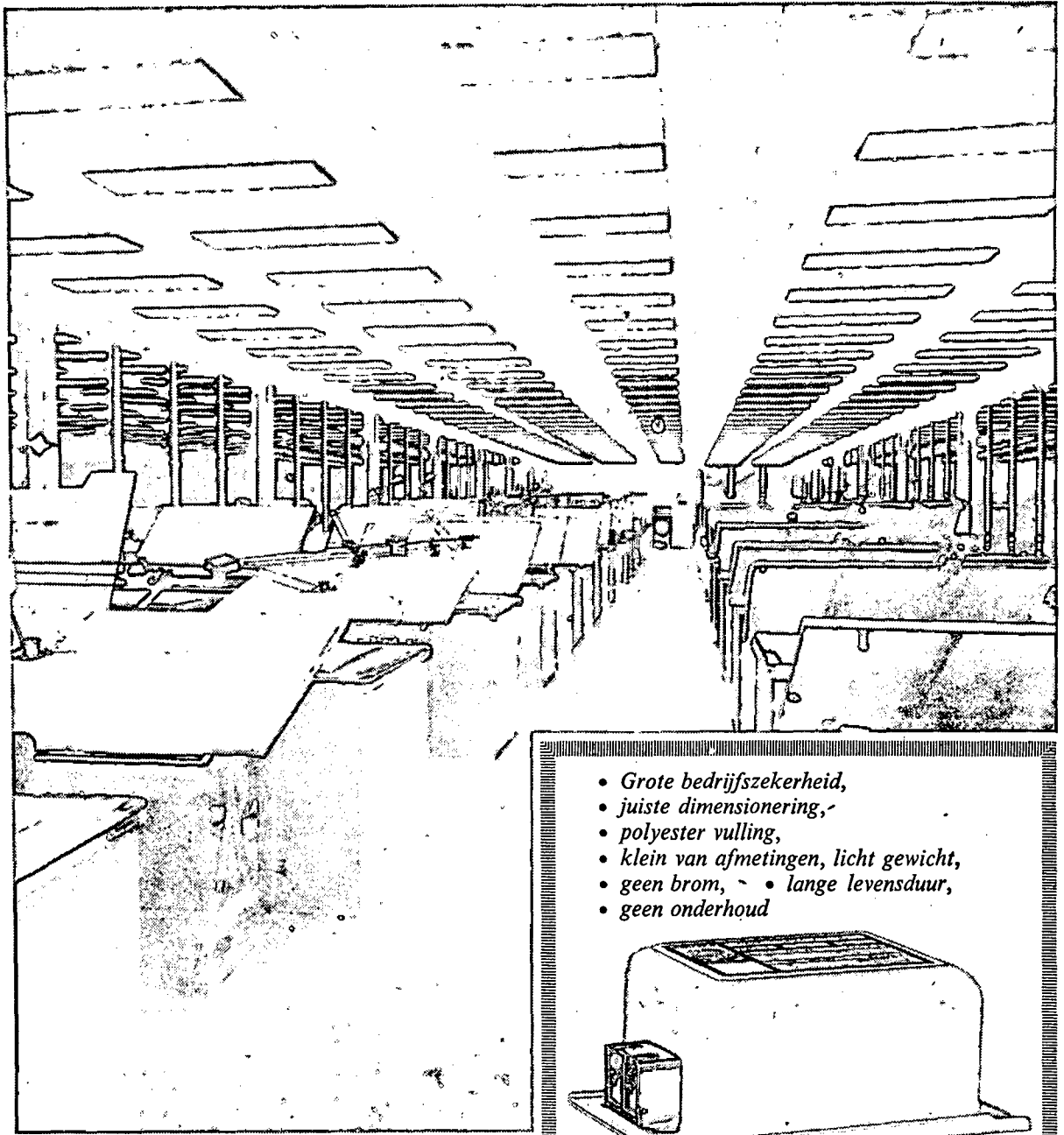

Bij het Ministerie van Economische zaken is een mogelijkheid tot plaatsing van:

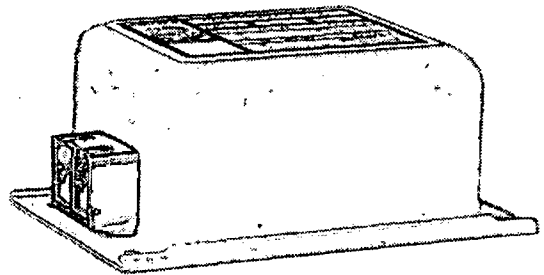
ENIGE JONGE ECONOMEN

Leeftijd: ten hoogste 30 jaar. Zij, die — na selectie — worden tewerkgesteld zullen een opleiding ontvangen met roulering over onderscheidene afdelingen. Bij gebleken geschiktheid volgt aan het einde van de opleiding een aanstelling in vaste dienst. De kandidaten zal worden gevraagd zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen. De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor degenen, die binnenkort afstuderen of in militaire dienst zijn. Eigenhandig geschreven soll.-brieven met vermelding van volledige personalia en met een afschrift cijferlijst eindexamen van genoten vooropleiding onder no. 1404/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) te richten aan het Hoofd van de Centrale Personeelsafdeling van genoemd Ministerie, 1e v. d. Boschstraat 15, Den Haag.

(Zie ook vacatures op blz. 2)

- Grote bedrijfszekerheid,
- juiste dimensionering,
- polyester vulling,
- klein van afmetingen, licht gewicht,
- geen brom, - • lange levensduur,
- geen onderhoud

Philips voorschakelapparaten verdienen geld voor u!

Dat betekent: maximale lichtopbrengst door afgifte van het juiste vermogen aan de lamp, bij de laagste eigen verliezen. Eis daarom altijd voor ieder object Philips

voorschakelapparaten. Dan bent u zeker van de meest betrouwbare installatie met de minste kosten. Voor maximaal rendement: Philips voorschakelapparaten.

PHILIPS „TL” voor permanent hooġ rendement